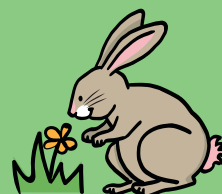

Handleiding

Praten met Pim - Spelend woorden leren

Voor pedagogisch medewerkers en leerkrachten groep 1 en 2

Praten
met
Pim

Colofon

© 2018 Gemeente Enschede

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Projectleiding inhoudelijk

Rianne Buist en Leanne Jansen

Auteurs handleiding

Rianne Buist, Yvette Reuver en Leanne Jansen

Illustraties

Linda van Ballegooijen – studio Appeltjesgroen

Katrien van Schuylenbergh

Corona Zschusschen - Sjusjun

Projectleiding en vormgeving

Petra ter Keurs - Queenie Productions

Met dank aan

- Gemeente Enschede:
Agnes Eshuis en Hans Koier
- Werkgroep doorgaande lijn NT2:
Rianne Buist, Leanne Jansen, Anouk Karpati, Ingrid Klootwijk,
Anita Oosterholt, Yvette Reuver, Natalie ten Vergert en Havva Yasar
- Team deeltijdschakelklassen Enschede:
Marije Bakker, Mouth Brilhuis, Karlijn Glandrup, Karin de Lange, Joke Lorijn,
Marijke Masselink, Alies Oosterwijk, Nicole Schoorlemmer en Anglia Vos
- Team coaches VVE:
Miranda Brouwer, Monique Giebels, Marieke Goinga, Nicole Hempen,
Melanie Jongbloed, Yvonne Kroese, Annemarie Maathuis, José de Man,
Jenet Marsman, Jolanda Reith, Titia van der Sommen, Inge Tigelaar en Marga van der Veen.

De gemaakte materialen zijn beschikbaar op www.pratenmetpim.nl

Gemeente Enschede

Voorwoord

Ieder kind heeft taal nodig om zich te kunnen uiten. Woorden om te kunnen spelen, woorden om gesprekken te voeren en woorden om aan te geven wat je nodig hebt.

Woorden in de taal van de omgeving waar je bent. In de peuteropvang, het kinderdagverblijf en de basisschool is dat de Nederlandse taal.

Woordenschat is dan ook een belangrijke basis voor de hele ontwikkeling van een kind.

Alle Kinderopvangorganisaties en basisscholen in Enschede maken deel uit van een Integraal KindCentrum (IKC). Binnen de IKC's wordt samengewerkt om een doorgaande ontwikkelings- en zorglijn te realiseren. In de doorgaande lijn is het van belang dat er voor kinderen een aantal herkenbare punten zijn die zij tegenkomen in de peutergroep en later op de basisschool.

Samen met pedagogisch medewerkers, leerkrachten en coaches VVE is Praten met Pim ontwikkeld. Hierbij was de opdracht vanuit de gemeente Enschede om materialen te ontwikkelen voor peuters en kleuters gericht op woordenschat. Een goede basis voor ieder kind en een intensieve aanpak voor kinderen met een verminderde taalontwikkeling.

De kinderen in de Enschedese peuterspeelzalen, kinderdagverblijven en groepen 1 en 2 van de basisschool hebben inmiddels kennis gemaakt met Pim. Pim is een jongen die in dit programma symbool staat voor het leren van woorden.

Praten met Pim is een woordenschatprogramma waarbij ieder kind de mogelijkheid krijgt zich te leren uiten. Daarmee wordt een stevige basis gelegd voor een leven lang leren. Ieder kind mag immers leren wat hij kan leren.

Praten met Pim voorziet in materialen die passen bij een beredeneerd aanbod woordenschat voor peuters en kleuters. Het materiaal is methode-onafhankelijk en gerelateerd aan de meest recente SLO-inhoud (versie 2017-2018).

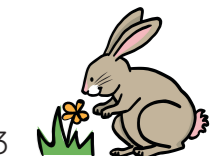
De intensiviteit van het woordenschataanbod is voor ieder kind anders. Eén ding is echter voor ieder kind gelijk; leren is kinderspel. Oftewel; spelen, spelen en nog meer spelen! Het doorleven van de taal door te voelen, te zien, te horen en te spelen.

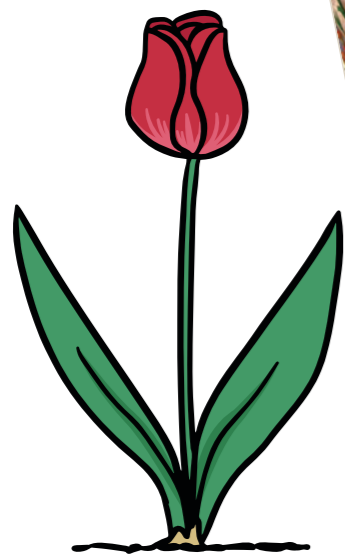
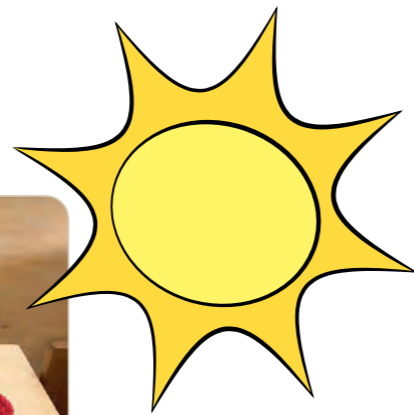
Uiteindelijk zijn de illustraties van Pim de vertaling naar het platte vlak. Een duidelijk beeld dat kinderen helpt de woorden te onthouden.

Praten met Pim is ontwikkeld in nauwe samenwerking met pedagogisch medewerkers en leerkrachten groep 1 en 2. Hiermee sluit het programma aan bij hun wensen. Een uniek project waarbij de doorgaande lijn NT2 (Nederlands als Tweede Taal) binnen de Enschedese Integrale Kindcentra een heel eigen gezicht heeft gekregen.

Wij wensen u veel praat- en speelplezier met Pim!

Leanne Jansen en Rianne Buist

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Praten met Pim - uitgangspunten	7
Spel en spelen	7
Vijf didactische stappen voorafgaand aan vrij spel	7
Woordenschat	8
Begrijpend luisteren	8
Coöperatieve werkvormen	8
Praten met Pim - achtergronden onderwijs aan meertalige kinderen	9
Praten met Pim - Materialen	11
Woordkaarten	11
Vertelkaarten	11
Praatplaten	12
Liedjes	12
Aanbod starters NT2	13
Geraadpleegde bronnen	13
Bijlagen	14
1. Coöperatieve werkvormen	15
2. Begrijpend luisterenkaarten	17
3. Hoekideeën	25
Dit ben ik	25
Familie	26
Wonen/familie	28
Wonen	30
4. Liedteksten	32
5. Ontwikkelingsmaterialen uit de ROLF	35
6. Haakpatroon Pim	37
7. Achtergrondinformatie Nederlands als Tweede Taal	48
8. Kwaliteitskaart Viertakt	50
9. Structuren voor het aanbieden van woordclusters	53

Praten met Pim - Uitgangspunten

Praten met Pim is ontwikkeld vanuit een aantal uitgangspunten. De uitgangspunten staan ook beschreven in de stedelijke visie Leren is Kinderspel. Deze visie wordt ondergeschreven door de Enschedese kinderopvangorganisaties en onderwijskoepels PO.

Spel en spelen

Kinderen leren door een combinatie van dingen horen, zien en iets doen. Het advies van de makers van Praten met Pim is dan ook: laat kinderen ervaren, de taal beleven. Woorden leren door onder andere te voelen, zien, proeven, ruiken en gebruiken. De woordkaarten van Pim zijn een reminder bij een actief taalaanbod; de vertaling naar het platte vlak in de automatiseerfase. De woordkaarten kunnen zichtbaar worden opgehangen op de plek waar er gespeeld wordt, ze kunnen ook actief worden gebruikt tijdens coöperatieve werkvormen en andere spellen die passen bij het automatiseren van de woorden.

Spel in de hoeken is een automatiseeractiviteit voor woordenschat. Daarnaast is het de start van communicatie. Het inzetten van nieuwe woorden in een nieuwe betekenisvolle situatie.

Vijf didactische stappen voorafgaand aan vrij spel

Om te kunnen spelen en communiceren hebben kinderen woorden nodig. De vijf didactische stappen zijn zo opgebouwd dat kinderen nieuwe woorden leren. Woorden die passen in de aangeboden context (bijv. thema). In vijf stappen leren kinderen de woorden in de juiste situatie te gebruiken en te oefenen. Als zij weten welke communicatie er nodig is in een bepaalde situatie, zijn zij in staat om verder te spelen, te ontdekken en creatief te spelen.

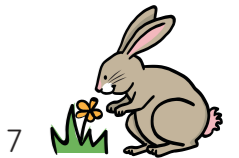
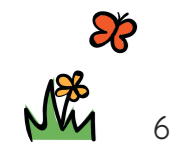
Tijdens stap 1, het aanbieden van de woorden, kunnen de kinderen alvast kennis maken met de nieuwe hoeken (zie afbeelding 1: placemat). De behoeften van een kind in de manipulatieve fase van spel worden hiermee tegemoet gekomen.

Op de placemat staan de vijf stappen beschreven voor woordenschat, rollenspel & communicatie en begrijpend lezen.

Advies bedenk bij de speelleeractiviteiten die je gepland hebt bij welke stap ze horen. Kan jouw groep/subgroep/kind deze stap al aan? Indien nodig bied je de stappen die je overgeslagen hebt alsnog aan.

Nederlands als tweede taal Vijf didactische stappen voorafgaand aan vrij spel.	Woordenschat	Rollenspel/communicatie	Begrijpend luisteren/werken met een prentenboek
<p>Stap 1 - receptief Ik bied (. . .)³ aan. De kinderen luisteren.</p> 	<p>Gebruik concrete materialen, afbeelden, uitwerpen, etc. om woorden te introduceren. Benoem het woord en de betekenis. Laat zien wat het is, kan, doet, enz. Herhaal het woord regelmatig.</p>	<p>Bied eerst de belangrijke woorden aan. De kinderen hebben de nieuwe hoek ontdekt en spelen er zonder begeleiding een aantal dagen. Speel het spel voor zoals het kan gaan in bijvoorbeeld de winkel of bij de dokter. Gebruik de (nieuwe) materialen en benoem deze vaak. Gebruik zinnen die passend zijn bij de hoek en de rol. Laat zien en horen wat de rollen inhouden. Laat eventueel filmfragmenten zien.</p>	<p>Zorg voor 95% herhaling en bied de belangrijke woorden aan die horen bij het prentenboek. Doe dit d.m.v. uitwerpen, afbeelden, uitwerpen, etc. Gebruik concrete materialen als het kan. Benoem het woord en de betekenis. Laat zien wat het is, kan of doet. Herhaal het woord regelmatig. Maak gebruik van de vragenkaart "Begrijpend luisteren", onderdeel 'hardop denken'.</p>
<p>Stap 2 - receptief Ik bied (. . .)³ aan. De kinderen doen iets. (benoemen, pakken, proeven, ruiken, voelen, bewegen, kleuren)</p> 	<p>Herhaal het woordje/begrip terwijl de kinderen proeven, ruiken, voelen, bewegen, pakken, aanraken, kleuren, maken, enz. Maak eventueel gebruik van een coöperatieve werkvorm.</p>	<p>De kinderen spelen in de hoek. Speel mee en neem een rol aan die passend is bij de themahoek, deze rol is breedst mogelijk (voorzien van voorwerpen). Tijdens dit rollenspel worden er rollen toegewezen door de kinderen. Laat eventueel filmfragmenten zien.</p>	<p>Herhaal de aangeboden woorden van stap 1 en laat het woord zien/voel het aan in het boek. Lees de bladzijde die hoort bij het voorwerp. Maak daarbij gebruik van verschillende coöperatieve werkvormen. De kinderen luisteren en doen iets. Bied uit van woordniveau naar zinniveau. Laat (indien aanwezig) het digitale prentenboek zien. Maak gebruik van de vragenkaart "Begrijpend luisteren", onderdeel 'ontdekken en begrijpen'. De kinderen denken eerst zelf na over de vraag en overleggen vervolgens in tweetallen (indien er is deskundig). De antwoorden worden besproken in de grote kring.</p>
<p>Stap 3 - reproductief Ik bied (. . .)³ aan. De kinderen zeggen (. . .)³ na.</p> 	<p>Herhaal het woord en de kinderen zeggen het woord na. Naast materialen kunnen nu ook de woordkaarten van Praten met Pim gebruikt worden.</p>	<p>De kinderen spelen in de hoek. Speel mee in de hoek en gebruik zinnen die passend zijn bij de rol. Conform de rol spelen met de kinderen de taal over en/of zeggen de zinnen na.</p>	<p>Laat de kinderen het verhaal ervaren. Dit verkomen in de hoek gericht zijn. Bijvoorbeeld de verhalen uit de verhalenbundel. De kinderen maken een werkstuk met het boek. Stel vragen van de vragenkaart "Begrijpend luisteren", onderdeel 'toepassen en analyseren'. De kinderen denken eerst zelf na over de vraag en overleggen vervolgens in tweetallen (indien er is deskundig). De antwoorden worden besproken in de grote kring.</p>
<p>Stap 4 - productief Ik vraag naar (. . .)³. De kinderen geven antwoord.</p> 	<p>Hoe heet dit? Hoe noem je dit? Kinderen benoemen voorwerpen of afbeelden op kaartjes. Dit een coöperatieve werkvorm in en begrijpend lezen.</p>	<p>De kinderen spelen in de hoek. Speel mee om het spel te ontwikkelen. Stimuleer de kinderen spelend (nieuw) woorden/rollen te gebruiken. Voeg eventueel nieuwe materialen, woorden en handelingen toe. Wordkaarten die passend zijn bij de hoek worden daar zichtbaar opgehangen.</p>	<p>De kinderen spelen het verhaal na bij de verhalenbundel. Idee: kinderen een voorstelling laten geven. Stel vragen van de vragenkaart "Begrijpend luisteren", onderdeel 'verhalen en creëren'. De kinderen denken eerst zelf na over de vraag en overleggen vervolgens in tweetallen (indien er is deskundig). De antwoorden worden besproken in de grote kring.</p>
<p>Stap 5 - productief Ik stel een vraag (toespraak/interactie). De kinderen geven antwoord en vertellen.</p> 	<p>Tijdens kringgesprek, sociale communicatie, interactie, rollenspel in de hoeken, bespreken van vragen, denken na, benoemen van objecten, gebruiken de kinderen de nieuwe woorden. Model zinnen mogelijk. De kinderen kunnen bijvoorbeeld scenario's spelen met de woordkaarten van het thema. Maak eventueel gebruik van een coöperatieve werkvorm.</p>	<p>De kinderen spelen zelfstandig in de hoeken. Idee: Eén kind kinderen voeren in de hoek een voorstelling op. De anderen kijken wat zij er mee kunnen maken. Creëer een themahoek naast de bestaande hoek, zodat er extra mogelijkheden zijn voor communicatie en interactie. NB: Vaak komt er in de hoek/themahoek een combinatie/overlap van stappen voor.</p>	<p>De kinderen spelen het verhaal na en bedenken het uit. Fictie en creatieve spelen hoort een belangrijke rol. Ondersteun alles als het spel met op gang komt of uitvalt.</p>

Afbeelding 1: placemat van de 5 didactische stappen

Woordenschat

De woordenlijst van Pim is gebaseerd op de 1001-woordenlijst van de SLO en de Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters. Deze woordenlijsten (1001-woordenlijst en Bak) zijn aangepast aan de hedendaagse taal. De woordenlijst van Praten met Pim is de basis voor een beredeneerd woordenschataanbod en dient als aanvulling op de bestaande methodes en methodieken.

De didactiek van het aanbieden van woorden is de Viertakt (Van den Nulft en Verhallen, 2009). Deze staat beschreven in Bijlage 8.

Begrijpend luisteren

Voordat we de kinderen vragen kunnen stellen over het verhaal, is het belangrijk dat ze het verhaal goed in hun hoofd hebben. Hierbij is het van belang dat een prentenboek langere tijd (bv. 2 weken) centraal wordt gesteld, dat dit boek herhaald wordt voorgelezen en dat de moeilijke woorden uit het verhaal vooraf worden aangeboden (95 % tekstdekking).

Om jonge kinderen te ondersteunen bij het begrijpend luisteren is het belangrijk dat er veel vragen gesteld worden op verschillende niveaus. Daarnaast kan je begrijpend luisteren bevorderen door 'hardop denkend' voor te doen hoe ze zelf vragen beantwoorden. Je neemt de kinderen mee in jouw gedachten door te verwoorden wat jij denkt. Deze vragen zijn gekoppeld aan de taxonomie van Bloom. Deze taxonomie biedt een mooie opbouw voor de verschillende niveaus van vragen stellen. Hoe hoger je komt in de piramide, hoe hoger het denkniveau is dat je 'aanspreekt'. In de handleiding zijn vier boeken uitgewerkt als voorbeeld. Deze boeken passen bij de thema's Dit ben ik, Familie, Buiten spelen en In de groep.

Coöperatieve werkvormen

Tijdens de verschillende didactische stappen zijn coöperatieve werkvormen te gebruiken. Coöperatieve werkvormen zijn belangrijk om de betrokkenheid te verhogen, samenwerkend te leren en daarmee de communicatie te versterken. Dit maakt dat de resultaten omhoog gaan. Resultaten op verschillende ontwikkelingsgebieden, cognitief en sociaal-emotioneel.

John Hattie geeft in zijn boek "De impact van leren zichtbaar maken (2012)" aan dat coöperatief leren effectiever is dan individueel leren. Ook David Mitchel (2015) noemt coöperatief leren als één van de 27 evidence based strategieën.

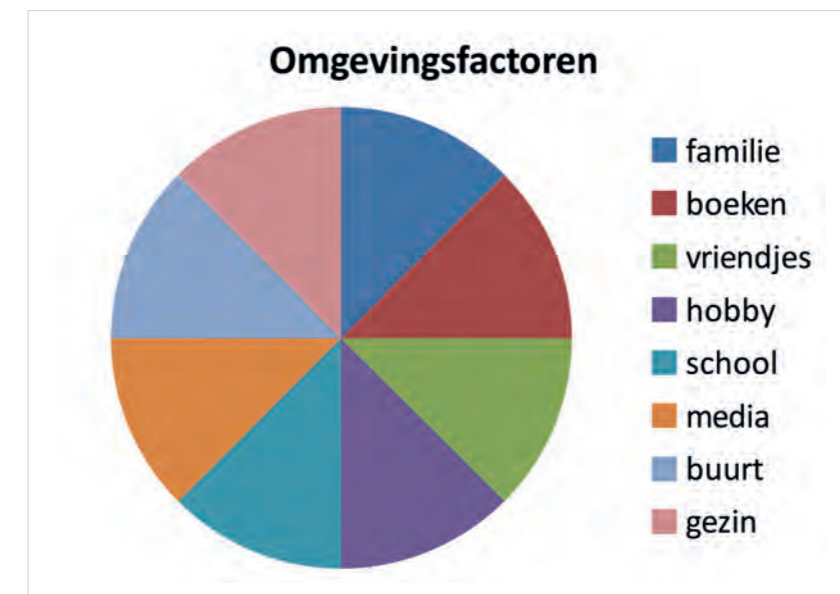
In Bijlage 1 staan verschillende coöperatieve werkvormen beschreven.

Praten met Pim is gericht op spelenderwijs leren. Hierbij is het volgen van de didactische stappen voor met name de kinderen met anders dan gemiddelde ondersteuningsbehoeften in hun taalontwikkeling, een nadrukkelijk advies.

Praten met Pim - Achtergronden onderwijs aan meertalige kinderen

Kinderen die in een andere taal opgevoed worden, krijgen vaak pas in de voorschool of op de basisschool te maken met de Nederlandse taal. (Dit geldt ook voor kinderen die een dialect spreken). Hoe beter een kind de moedertaal spreekt, hoe beter het kind Nederlands zal leren spreken. Echter, vaak spreken de gezinnen de moedertaal niet meer voldoende. De omgevingsfactoren van de gezinnen die de moedertaal op een hoger niveau kunnen brengen, zijn beperkt. Daarmee is men niet meer in staat de eigen taal op een hoger niveau te brengen. Dit heeft consequenties voor het leren van het Nederlands.

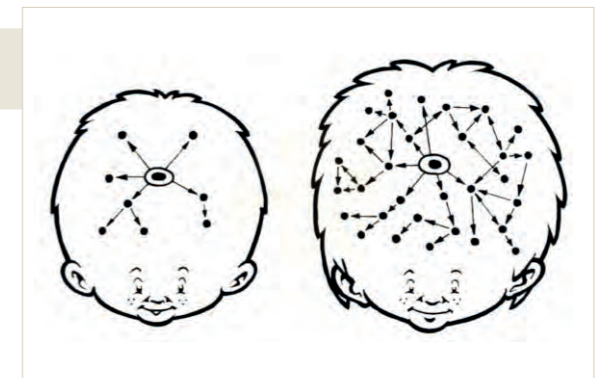
Afbeelding 2: omgevingsfactoren en leren van taal 2

In het cirkeldiagram is aangegeven welke factoren van belang zijn om de Nederlandse taal goed te kunnen leren. Een bemoeilijkende factor is dat de directe omgeving (zoals gezin, familie) van de kinderen over het algemeen de Nederlandse taal onvoldoende beheersen om het over te brengen op de kinderen. Dat betekent dat de kinderen het vooral moeten hebben van de peuterspeelzaal of school. Hoe meer taalzwakkere of meertalige kinderen er op school zitten, hoe minder de NT2-kinderen kunnen profiteren van klasgenoten.

Voor de professional is een belangrijke rol weggelegd: wees je bewust van wat je zegt en waarom, wees duidelijk en gebruik korte zinnen, weet welke woorden kinderen moeten leren in welk leerjaar en gebruik die woorden in je instructie en taalgebruik.

Ieder woord dat je leert wordt opgeslagen in je korte termijngeheugen. Om ervoor te zorgen dat woorden ook in het lange termijngeheugen een plekje vinden is herhaling van groot belang. Woorden leren doe je door de woorden altijd visueel/tastbaar, betekenisvol en in de context aan te bieden door middel van een woordcluster.

Afbeelding 3: Van den Nulft en verhallen 2009

Wanneer je woorden aanbiedt middels een woordcluster geef je direct de onderlinge structuur (verbindingen) weer. Dit is belangrijk voor de aanleg van de 'kapstokken' (zie Afbeelding 3) in het hoofd. In Bijlage 9 vindt u voorbeelden van woordclusters, bv. een kast of een trap.

Door je instructie kort en duidelijk te houden en de woorden met betekenis vijf tot zeven keer te benoemen, is de eerste stap gezet. Op de afbeelding zie je allemaal stippen, deze symboliseren de woorden. Door de instructie te geven zoals hierboven beschreven ontstaan er zandwegen tussen de wegen. Hierdoor kan je de weg terug vinden naar de aangeleerde woorden. Om van deze zandwegen geasfalteerde wegen te maken, waardoor de woorden ook niet meer vergeten worden, is herhaling nodig. Door middel van liedjes, spelletjes, creatieve opdrachten en vooral spel in de hoeken wordt de zandweg steeds steviger. Ook hiervoor geldt dat herhaling zeven keer nodig is. Waarbij woord en betekenis structureel een rol blijven spelen.

Praten met Pim - Materialen

De zoektocht naar de juiste woorden en afbeeldingen en het vervolgens maken van materialen is erg arbeidsintensief. De materialen van Praten met Pim zijn dan ook gemaakt om tegemoet te komen aan de materiaalbehoefte van leerkrachten en pedagogisch medewerkers.

Praten met Pim sluit aan bij de (be-)leefwereld van een jong kind.

Deze is vertaald in 16 basisthema's:

- Dit ben ik
- Familie
- Buiten spelen
- In de groep
- Feesten
- Seizoenen
- Dieren en natuur
- Boodschappen doen
- Eten en drinken
- Wonen
- Kleding en rollenspel
- Omgaan met elkaar
- Ziek zijn
- Erop uit
- Digitalisering
- Rekenbegrippen

In ieder thema zitten woordkaarten en vertelkaarten. Elk thema is verdeeld in drie niveaus: peuterwoorden (rood), kleuterwoorden (blauw) en uitbreidingswoorden (groen).

Woordkaarten

De woordkaarten zijn bedoeld ter ondersteuning van zoveel mogelijk tastbaar materiaal. Nadat kinderen de materialen hebben gevoeld, geroken, gezien of ermee hebben gespeeld, wordt een illustratie van Pim toegevoegd. Dit is de vertaling naar het platte vlak.

Om een juiste keuze te maken in het aanbieden van woorden, is de volgende vuistregel van belang: kennen de kinderen het woord én de betekenis.

Woorden die de kinderen al kennen hoeven niet in het actieve woordenschaataanbod opgenomen te worden. Woorden die bekend zijn, maar wel belangrijk zijn om te onthouden, worden benoemd en opgehangen op de plek waar de kinderen spelen (themagerichte vertelafel of hoek).

Woorden die onbekend zijn worden visueel, tastbaar en auditief aangeboden (horen, zien en doen). Deze woorden en hun betekenis worden tijdens het instructiemoment 5 tot 7 keer genoemd.

In iedere doos van Praten met Pim zitten alle woordkaarten; peuter, kleuter en uitbreiding. Iedereen kan de woorden kiezen die passen bij het niveau van de kinderen.

Vertelkaarten

Naast de vele illustraties die in 1 oogopslag duidelijk maken wat er bedoeld wordt, zijn er ook woorden waarbij dat anders is. Bijvoeglijke naamwoorden, algemene zelfstandige naamwoorden (bijv. ding) of voornaamwoorden zijn lastiger in 1 beeld te vangen. De makers van Praten met Pim hebben ervoor gekozen deze woorden in zinnen aan te bieden. Deze zinnen zijn gekoppeld aan een illustratie om de woorden toch zo visueel mogelijk aan te bieden.

De woorden op de vertelkaarten bied je als volgt aan:

- Betekenis van het woord benoemen
- 5 tot 7 keer herhalen.

Praatplaten

Bij de thema's Dit ben ik, Mijn familie, Buiten spelen en In de groep zijn praatplaten gemaakt.

De woorden die op de woordkaarten staan zijn op dezelfde wijze getekend op de praatplaat.

Deze praatplaten zijn bedoeld om met de kinderen in gesprek te gaan.

Een mooie volgorde om in gesprek te gaan is:

- Woordniveau passief (Waar zie je de zandbak? Waar zie je 'blauw'? Waar zie je 'bovenop'?)
- Woordniveau actief (Wijs iets aan en de kinderen benoemen het woord)
- Zinsniveau passief (benoem wat je ziet. Pim zit op de stuurkar. Pim verkleedt zich)
- Zinsniveau actief (Wat doet Sara? Waar zie je het roodborstje?)
- Vragen rondom beleving (Waar speel jij het liefst mee als je buiten speelt? Als jij je mag verkleeden wat zou jij dan willen zijn?)

Liedjes

Bij de thema's Dit ben ik, Mijn familie, Buiten spelen en In de groep zijn ook liedjes geschreven door Tessa Kortenbach. Deze liedjes ondersteunen de instructiefase van de nieuwe woorden. Door te zingen en te bewegen onthouden de kinderen de woorden sneller en beter.

In de liedjes zijn een groot aantal woorden opgenomen die belangrijk zijn in het beredeneerde woordenschaat aanbod van Praten met Pim.

Aanbod starters NT2

Soms komen er kinderen de groep binnen die weinig tot soms geen Nederlands spreken. Voor deze groep kinderen is een beredeneerd startaanbod van groot belang. Peuters en kleuters leren vanuit hun directe omgeving, dicht bij zichzelf. De thema's Dit ben ik, Mijn familie, Buiten spelen en In de groep hebben we dan ook verder uitgewerkt. Dit zijn thema's die direct met de kinderen te maken hebben. Deze woorden hebben ze nodig om zich te kunnen redden in de groep. Een belangrijke stap voor welbevinden!

Voor deze groep kinderen zijn de vijf stappen in de NT2-didactiek extra belangrijk. Om snel de taal te leren en vooral om succeservaringen te hebben in die vreemde taal die het Nederlands voor hen is.

Als professional breng je eerst de taal, voordat kinderen jou iets terug kunnen geven. Om dat proces goed te begeleiden is de placemat een mooie start. Daarop zijn de stappen duidelijk beschreven.

In Bijlage 2 zijn een viertal prentenboeken uitgewerkt volgens de taxonomie van Bloom en een aantal ideeën voor themahoeken. Deze zijn goed in te zetten voor deze specifieke doelgroep.

Geraadpleegde bronnen

Bacchini, S., Boland, T., Hulsbeek, M., Pot, H., Smit, M., (2005). *Duizend-en-één-woorden*. Uitgever: SLO, Enschede.

Hattie, J. (2014). *Leren zichtbaar maken*. Bazalt Educatieve uitgaven

Kwaliteitskaart Viertakt:

https://www.leraar24.nl/app/uploads/Woordenschat_PO_Bijlage2_Kwaliteitskaarten-woordenschat-gebundeld.pdf

Mitchel, D. (2015). *Wat écht werkt* (PICA)

Mulder, F., Timman, Y., Verhallen, S., (2009) *Basiswoordenlijst Amsterdamse Kleuters*. Uitgever: ITTA - Instituut voor Taalonderzoek en Taalbeleid Anderstaligen

Nulft, D. van den en Verhallen, M. (2009). *Met woorden in de weer: Praktijkboek voor het basisonderwijs*. (2e, herziene dr.) Bussum: Coutinho.

Recente SLO-inhouden: <http://jongekind.slo.nl/bouwstenen-leerplan-jonge-kind>

Begrijpend luisterenkaarten: www.begrijpendluisterenvoorkleuters.nl

Bijlagen

1. Coöperatieve werkvormen
2. Begrijpend luisterenkaarten
3. Hoekideeën
4. Liedteksten
5. Ontwikkelingsmaterialen
6. Patroon Pim
7. Achtergrondinformatie Nederlands als tweede taal
8. Viertakt - het aanbieden van woorden (Taalpilots)
9. Structuren voor het aanbieden van woordclusters

1. Coöperatieve werkvormen

Tweepraat

Benodigdheden: Ringen (om tweetallen te maken)

1. De kinderen maken tweetallen door middel van het vasthouden van een ring (gezichten naar elkaar toe).
2. De leidster/ leerkracht stelt een vraag aan de kinderen.
3. De kinderen geven in tweetallen om de beurt een antwoord op de vraag.
4. De leidster/ leerkracht kan aan een aantal kinderen het antwoord klassikaal terugvragen.

Voorbeelden:

- Goedemorgen/middag wensen aan elkaar
- Leidster/ leerkracht benoemt en wijst een kleur aan, de kinderen wijzen/benoemen om de beurt bij zichzelf de kleur (aan)
- Leidster/ leerkracht benoemt een kledingstuk, de kinderen wijzen het kledingstuk aan

Stijgen en dalen

Benodigdheden: Geen.

1. De leidster/ leerkracht geeft een gesloten stelling of vraag.
2. De kinderen hebben bedenktijd.
3. De kinderen gaan staan als zij denken dat de vraag/stelling juist is of wanneer de stelling/vraag op hen van toepassing is.
4. De leidster/ leerkracht bekijkt de keuze van de kinderen, de kinderen kijken zelf ook rond.
5. De leidster/ leerkracht of een kind kan zo nodig nog een korte toelichting geven.

Voorbeelden:

- Jongen/meisje/juf; Je mag staan als je een jongen bent. Je mag staan als je een meisje bent. Je mag staan als je een juf bent.
- Kleuren; De kinderen hebben allemaal een kaartje met daarop een kleur. De leidster noemt een kleur, de kinderen die een kaartje hebben met deze kleur mogen gaan staan.
- Woordkaartjes; Utdelen aan de kinderen. Wie de ..... heeft staat.
- Kleding; Kledingstukken liggen op de vloer. De leidster/ leerkracht wijst een kledingstuk aan en benoemt. De kinderen die dit kledingstuk aan hebben mogen staan. Zij wijzen het bij zichzelf aan.
- Praatplaten; De leidster/ leerkracht wijst iets aan en benoemt. Als het klopt mag je staan, anders blijf je zitten.

Waar / niet waar

Benodigdheden: Geen.

1. De leidster/ leerkracht zegt een zin/woord.
2. De kinderen denken erover na.
3. De kinderen doen hun duim omhoog als het waar is of de duim omlaag als het niet waar is.

Voorbeelden:

- Leidster/ leerkracht laat een woordkaartje zien en benoemt er een woord bij. Wanneer het klopt doen de kinderen de duim omhoog, klopt het woord niet bij het plaatje dan doen zij de duim omlaag.
- Plaat van een boek; Leidster/ leerkracht zegt er iets over en de kinderen doen hun duim omhoog of omlaag.
(Dit is een vorm voor de sterkere kinderen.)

Vliegenmeppers

Benodigheden: Vliegenmeppers en woordkaartjes.

1. Op tafel liggen woordkaartjes van reeds aangeboden woorden.
2. De leidster/ leerkracht noemt een woord (of een van de kinderen).
3. De andere kinderen zoeken het woord en meppen er met de vliegenmepper op.
4. Degene die het eerst mept, geeft de vliegenmepper af en mag dan een woord noemen (stap 4 niet van toepassing als de leidster/ leerkracht de woorden noemt).

Voorbeelden:

- Kleuren
- Woordkaartjes
- Vormen
- Cijfers

Een werkvorm voor kleine groepjes onder begeleiding.

Mix en koppel (aangepaste vorm)

Benodigheden: Per kind een kaart, de kaartjes passen twee aan twee bij elkaar (memory).

1. De kinderen krijgen een kaartje. Ze staan op van hun plaats en verspreiden zich door het lokaal.
2. De kinderen lopen rond.
3. De leidster/ leerkracht roept: 'Bevries'. De kinderen staan stil.
4. De leidster/ leerkracht roept: 'Koppel'. De kinderen gaan op zoek bij wie ze horen.

Voorbeelden:

- Dezelfde kleur
- Dezelfde vorm
- Hetzelfde cijfer
- Hetzelfde woordkaartje
- Tegenstellingen; koud – warm, hard – zacht, groot – klein.

Ren je rot

Benodigheden: Hoepels en woordkaartjes.

1. Er hangen/ liggen woorden (in een hoepel) in de zaal/ speelzaal/ buiten.
2. De leidster/ leerkracht vertelt iets over een van deze woorden (of noemt een woord).
3. De kinderen rennen naar het juiste woord.

2. Begrijpend luisterenkaarten

Vragen stellen bij het boek 'Dit ben ik'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenken • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat kan de jongen doen als zijn zus niet met hem wil spelen? • Wat kan de jongen doen als zijn moeder niet met hem wil knuffelen? • Hoe kun je de weg vinden zonder te kijken?
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • De jongen knuffelt met zijn moeder. Knuffel jij ook met jouw moeder? Waarom? • Heb jij een huisdier? Vind je het fijn om een huisdier te hebben? Waarom wel of niet? • Heb je tanden nodig om te kunnen eten? Waarom wel of niet?
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • ordenen • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • De jongen vraagt of zijn zus met hem wil spelen. Hij vindt dat leuk. Vindt zijn zus het ook leuk om met haar broertje te spelen? Waarom wel of waarom niet? • Waarom wil de jongen op de schouders van zijn papa/ vader zitten?
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat kun je met je hoofd/ armen/ vingers/ benen/ voeten/ tenen? • Welke kleding heb je aan? • Wie hoort bij jouw familie? Wie zijn jouw vriendjes?
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat doe je met je ogen/ neus/ oren/ mond/ tanden? • Wat doe je met je hoofd/ armen/ vingers/ benen/ voeten/ tenen? • Wat is het verschil tussen lopen en rennen? (laten zien) • Welke verschillen merk je wanneer je jouw ogen open of dicht hebt? Waarom?
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Wijs je mond/ neus/ ogen/ oren/ tanden/ haren aan. • Wat zit er in je gezicht? • Wijs je hoofd/ armen/ handen/ vingers/ buik/ benen/ voeten/ tenen aan. • Welke lichaamsdelen zitten er aan je lichaam? • Welke kleding heb jij aan? • Waar kijkt de jongen naar? En waar ruikt hij aan?

Hardop denken bij het boek 'Dit ben ik'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenken • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat kan de jongen doen als hij niet op de schouders van zijn vader mag zitten? Denkpauze ... • Hij kan op een stoel staan. Dan is hij ook groot. Buiten kan hij op de trap van de glijbaan staan, dan is hij ook hoog en stoer!
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • De jongen knuffelt met zijn moeder. Waarom doet hij dat? Denkpauze ... • Hij vindt het fijn om te knuffelen. Ik vind knuffelen ook fijn.
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • orden • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • De jongen vraagt of zijn zus met hem wil spelen. Hij vindt dat leuk. Vindt zijn zus het ook leuk om met haar broertje te spelen? Denkpauze ... • Ik denk dat het meisje het leuk vindt om samen te spelen met haar broertje. Ze spelen samen en hebben plezier/ lachen samen.
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat kun je met je hoofd/ armen/ vingers/ benen/ voeten/ tenen? Denkpauze ... • Met mijn hoofd/ armen/ vingers/ benen/ voeten/ tenen kan ik draaien/ zwaaien/ vast houden/ lopen/ stampen.
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat doe je met je ogen/ neus/ oren/ mond/ tanden? Denkpauze ... • Met mijn ogen/oren/ neus/ mond/ tanden kan ik zien - kijken/ horen - luisteren / praten - eten - drinken - zingen - lachen/ bijten.
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat zit er in je gezicht? Denkpauze ... • Ik kijk in de spiegel en ik zie mijn neus/ mijn mond/ mijn ogen/ mijn oren/ mijn tanden. • Wat groeit er op je hoofd? Denkpauze ... • Ik kijk in de spiegel en ik zie en voel de haren op mijn hoofd.

Vragen stellen over het boek 'Anna en haar lieve familie'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenken • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Mini de hond blaft. Wat kan Anna doen of zeggen, zodat Mini stil is? • Anna speelt met haar nichtjes Lotte en Lisa. Ze dansen graag. Wat kunnen ze nog meer doen samen?
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna vindt het fijn dat haar familie op bezoek komt. Vind jij het fijn wanneer jouw familie op bezoek komt? Waarom wel of niet? • Wat vind je leuk om te doen als je thuis bent? Waarom?
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • ordenen • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Kleine broer pakt een lepel van de tafel. Anna rent achter haar broertje aan. Waarom doet ze dat? • Waarom mogen Anna en haar broertje niet rennen in huis? • Hoe voelt Anna zich als haar neefjes Anna een zoen geven / haar oom Anna in de lucht gooit/ ze een cadeautje krijgt van tante Kiki? Waarom denk je dat?
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Laat maar zien..... • Hoe bak je een taart? • Hoe dek je de tafel? • Hoe bouw je een hoge toren? (uitbeelden)
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Waarom bakken mama en Anna een taart? • Wat gebeurt er als de toren omvalt? • Vandaag komt de familie van Anna op bezoek. Wat doet Anna eerst? En daarna? En als laatst? (aanwijzen op de bladzijden).
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heb je nodig om de tafel te dekken? • Wie komt er op bezoek bij Anna? • Welke cadeaus neemt tante Kiki mee? • Wie staan er op de familiefoto?

Hardop denken bij het boek 'Anna en haar lieve familie'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenk • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna speelt met haar nichtjes Lotte en Lisa. Ze dansen graag. Wat kunnen ze nog meer doen samen? Denkpauze ... • Anna kan met Lotte en Lisa knutselen, een puzzel maken, buiten spelen.
Evaluëren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat vind je leuk om te doen als je thuis bent? Waarom? Denkpauze ... • Als ik thuis ben vind ik het leuk om een spel te spelen met mijn broer en zus. Ook vind ik het leuk om buiten te spelen. Ik kijk ook graag televisie.
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • orden • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe voelt Anna zich als haar oom haar in de lucht gooit? Waarom denk je dat? Denkpauze ... • Anna is blij. Ze lacht. Dat kan ik zien op de plaat. Ze heeft plezier. Ze vindt het fijn dat haar oom met haar speelt.
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe bouw je een hoge toren? Denkpauze ... • Ik bouw een toren met blokken. Ik zet één blok op de vloer/ tafel. Daarop zet ik nog een blok. En daarop nog geen blok. Zo bouw ik een toren. Ik probeer een hoge toren te bouwen met veel blokken op elkaar (uitbeelden).
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Waarom bakken mama en Anna een taart? Denkpauze ... • Mama en Anna bakken een taart, omdat het feest is vandaag. De familie komt vandaag op bezoek. Ze eten samen taart. Dat is gezellig!
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heb je nodig om de tafel te dekken? Denkpauze ... • Ik heb een tafelkleed nodig en borden, bekers en bestek. Het tafelkleed leg ik over de tafel. Daarna zet ik het bord op tafel. Naast het bord leg ik het bestek (mes, vork, lepel). Ook zet ik er een glas/ beker bij (uitbeelden).

Vragen stellen over het boek 'Anna in de klas'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenk • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna en Fien willen allebei met de pop spelen. • Hoe kunnen ze wel samen spelen met de pop? • Het konijn in het boek huilt. Wat kun je doen of zeggen, zodat het konijn niet meer verdrietig is?
Evaluëren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna vindt het fijn op school. Vind jij het ook fijn om naar school te gaan? Waarom wel of niet? • Wat vind je leuk om te doen op school? Waarom?
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • ordenen • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Guus zegt dat Anna haar jas mag pakken. Het is tijd om naar huis te gaan. Waarom pakt Anna haar jas niet? • Hoe voelt Anna zich als ze schildert/ ze speelt met de pop/ Noa vertelt in de kring? Waarom denk je dat?
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Laat maar zien ... • Hoe loop je in de rij? • Hoe hang je jouw jas aan de kapstok? • Hoe zit je in de kring? • Hoe ruim je op?
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat gebeurt er als je niet opruimt? • Wat gebeurt er als je niet naar elkaar luistert in de kring? • Waarom trekken Anna en Fien aan de pop? • Welke verschillen zijn er tussen Anna en Noa?
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna gaat naar school. Wat doet ze eerst? En daarna? En wat doet ze als laatst? • Hoeveel haakjes heeft de kapstok? • Wat eet Anna tijdens het eten en drinken? En wat eten Noa en Martijn?

Hardop denken bij het boek 'Anna in de klas'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenk • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna en Fien willen allebei met de pop spelen. Hoe kunnen ze wel samen spelen? Denkpauze ... • Ze kunnen allebei een andere pop pakken. Op de volgende bladzijde zie ik dat er 3 poppen zijn, dus er zijn meer poppen. Of ze kunnen om de beurt met de pop spelen.
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Anna vindt het fijn op school. Vind jij het ook fijn op school? Waarom? Denkpauze ... • Ik vind het fijn op school. Ik speel samen met de kinderen uit mijn klas. Ik zing leuke liedjes. Ik heb veel plezier op school.
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • orden • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe voelt Anna zich als Noa vertelt in de kring? Waarom denk je dat? Denkpauze ... • Ik denk dat Anna verlegen is. Ze is vandaag voor het eerst op school. Het is nog een beetje spannend voor Anna. Vandaag durft Anna nog niets te zeggen. Ze kijkt wel hoe Noa vertelt.
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat doe je als je opruimt? Denkpauze ... • Ik ruim de materialen op waar ik mee gespeeld heb. Ik leg de (poppen/ blokken/ potloden/ ...) weer terug. Samen met de andere kinderen zorg ik ervoor dat de klas weer netjes is.
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat gebeurt er als je niet opruimt? Denkpauze ... • Als ik mijn spullen niet opruim, dan wordt het een rommel in de klas. Als ik mijn spullen wel opruim, dan blijft de klas netjes (evt. uitbeelden tijdens het hardop denken).
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoeveel haakjes heeft de kapstok? Denkpauze ... • Ik zie 2 haakjes. Ook hangt er een jas over een haakje. Dat zijn 1, 2, 3 haakjes. Boven de kapstok staan plaatjes. Ik tel 1, 2, 3, 4 plaatjes. Dus er zijn ook 1, 2, 3, 4 kapstokken.

Vragen stellen over het boek 'Kleurtjes zoeken met Fien en Milo'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenk • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • De ballon van Milo is kapot. Wat kan Milo doen als hij wel met de ballon wil spelen? • Hoe kun je wel in de plassen spelen zonder nat te worden?
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Fien en Milo spelen samen. Vind jij het ook fijn om samen te spelen? Waarom wel of niet? • Met wie speel je graag? Waarom?
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • ordenen • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe voelt Fien zich als ze nat wordt? • Hoe voelt Milo zich als de ballon kapot gaat? • Hoe voelt Milo zich als de ballon wegvliegt? • Hoe voelt Milo zich als zijn glas omvalt? En hoe voelt Fien zich dan?
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Laat maar zien..... • Hoe stamp je in een plas? • Hoe schep je in de zandbak? • Hoe graaf je een diepe kuil? • Hoe houd je de ballon voorzichtig vast? • Hoe trek je een kar?
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat gebeurt er als je in de plassen stamp? • Wat kan er gebeuren als je schept in de zandbak?
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke kleur zie je? (wijs maar aan) • Welke kleuren ken je? • Wat doen Fien en Milo buiten? • Hoeveel (ballonnen, karren, glazen, bloemen, ...) zie je?

Hardop denken bij het boek 'Kleurtjes zoeken met Fien en Milo'

Creëren 	<ul style="list-style-type: none"> • bedenken • maak • onderzoek • vind uit 	<ul style="list-style-type: none"> • De ballon van Milo is kapot. Wat kan Milo doen als hij wel met de ballon wil spelen? Denkpauze ... • Milo kan een nieuwe ballon pakken. Milo kan vragen aan Fien of ze samen met haar ballon kunnen spelen.
Evalueren 	<ul style="list-style-type: none"> • beoordeel • waardeer • beslis • adviseer 	<ul style="list-style-type: none"> • Fien en Milo spelen samen. Vind jij het ook fijn om samen te spelen? Waarom wel of niet? Denkpauze ... • Ik vind het fijn om samen te spelen, want samen heb je plezier.
Analyseren 	<ul style="list-style-type: none"> • vergelijk • orden • classificeer • verbind • leid af 	<ul style="list-style-type: none"> • Hoe voelt Fien zich als ze nat wordt? Denkpauze ... • Ik denk dat ze het niet fijn vindt. Ze schrikt van de spetters. Op de volgende bladzijden is Fien nog steeds nat. Dat kan ik zien aan de waterdruppels bij haar hoofd.
Toepassen 	<ul style="list-style-type: none"> • pas toe • los op • verander • onderzoek • demonstreer 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat doe je met een ballon/ met de kar/ met het krijt/ met het papier? Denkpauze ... • Ik houd de ballon voorzichtig vast/ ik trek de kar/ ik teken met het krijt op het papier/ ik scheur of knip het papier (laten zien als het kan).
Begrijpen 	<ul style="list-style-type: none"> • omschrijf • vat samen • leg uit • voorspel • bespreek 	<ul style="list-style-type: none"> • Fien en Milo stampen in de plassen. Wat gebeurt er als je in de plassen stampt? Denkpauze ... • Als je in de plassen stampt, wordt je nat (aanwijzen).
Onthouden 	<ul style="list-style-type: none"> • vertel na • onthoud • herinner • herken 	<ul style="list-style-type: none"> • Welke kleur is dit? (aanwijzen per bladzijde). Wat zie je nog meer in dezelfde kleur? Denkpauze ... • De laarzen zijn rood. En de jas van Milo is ook rood. De bloemen op de jurk van Fien zijn ook rood (aanwijzen).

3. Hoekideeën

Dit ben ik

Thema	Praten met Pim	Mondelinge taalvaardigheid
Mijn lichaam	Dit ben ik Ziek zijn	Beurt nemen en bijdragen aan de samenhang

Hoek	Benodigdheden
Doktershoek	<ul style="list-style-type: none"> • Doktersjas • Assistentenjas • Dokterskoffertje met inhoud • Een tafel met stoelen voor de wachtkamer • Leesboeken (over de dokter) voor in de wachtkamer • Woordkaarten dokter, lichaam, lichaamstaal • Weegschaal • Meetlint • .....

Vooraf

De kinderen krijgen de gelegenheid om de nieuwe materialen en hun eigenschappen te ontdekken; voelen, zien, evt. Horen. Hierbij wordt tegemoet gekomen aan de manipulatieve fase van spel.

Introductie

De doktershoek wordt 'geopend'. De leerkracht is de dokter (zichtbaar voor de kinderen). Spel van ca. 5-10 minuten waarin de dokter de spullen aanwijst en benoemt. Ook vraagt de dokter er een assistent bij en een patiënt. (modeling)

Uitbreiding en verdieping

- De leerkracht speelt regelmatig mee. Voordoen, herhalen (ook aangeboden woorden) en spel uitbreiden.
- Aan de kinderen in de doktershoek wordt gevraagd om tijdens de evaluatie een stukje te spelen/ voor te doen.
- Er kan een timetimer in de doktershoek gezet worden (bv. op 5 minuten), zodat ieder kind alle rollen kan spelen.
- Kaarten uit *Speel je wijs*; de dokter (kaart 9, blz. 65) en het lichaam (evt. met een andere afbeelding) (kaart 23, blz. 74)
- Filmpjes kijken, bv. schooltv => zoekopdracht de dokter, leeftijd 0-4 jaar o.a. 'schooldokter met flip de beer'

Familie

Thema	Praten met Pim	Mondelinge taalvaardigheid
familie	Familie Omgaan met elkaar Feest	Enkelvoudige instructie begrijpen en uitvoeren
Oriëntatie op jezelf en de wereld: Je omgeving => jouw familie		

Hoek	Benodigheden
Huishoek; er komt een familielid/er komen familieleden op bezoek	<ul style="list-style-type: none"> • Tafel met meerdere stoelen • Tafelkleed • Servies, theeservies, theepot • Keuken met fornuis • Pannen e.d. • Evt. slingers, feesthoedjes, kaarsjes, ... • Verkleedkleden voor een vader, moeder, zoon, dochter, oma, opa, ... • .....

Vooraf

De kinderen krijgen de gelegenheid om de nieuwe materialen en hun eigenschappen te ontdekken; voelen, zien, evt. Horen. Hierbij wordt tegemoet gekomen aan de manipulatieve fase van spel.

Introductie

De huishoek wordt 'geopend'. De leerkracht is de vader of moeder van het gezin en er komt een familielid op bezoek. Bv. een opa of een oma. Spel van ca. 5-10 min. (modeling van groeten, aanspreken familielid).

Uitbreiding en verdieping

- Er is iemand jarig (een lid van het gezin) en er komt visite.
- Er komt een familielid op bezoek en er wordt thee gedronken.
- De leerkracht speelt regelmatig mee. Voordoen, herhalen (ook aangeboden woorden) en spel uitbreiden.
- Aan de kinderen in de huishoek wordt gevraagd om tijdens de evaluatie een stukje te spelen/ voor te doen.
- Er kan een timetimer in de familiehoek gezet worden (bv. op 5 minuten), zodat ieder kind alle rollen kan spelen.

Kaarten uit *Speel je Wijs*

- Familie (kaart 10, blz. 65)
- evt. Feest – verjaardag (kaart 11, blz. 66)
- Inschenken (kaart 17, blz. 70)
- evt. Logeren (kaart 24, blz. 74)
- Rimpel (kaart 134, blz. 139)

Filmpjes kijken, bv. www.schooltv.nl zoekwoord: op bezoek gaan, leeftijdscategorie 0-4 en 5-6 jaar

- Op bezoek (Het Zandkasteel)
- Op bezoek bij lekker puh (Met Flip de beer)

Wonen/familie

Thema	Praten met Pim	Mondelinge taalvaardigheid
Wonen	wonen	Gesprekjes voeren: <ul style="list-style-type: none"> • Beurt nemen • Bijdragen aan samenhang

Hoek	Benodigheden
Huishoek	Inventaris huishoek: <ul style="list-style-type: none"> • Tafel met meerdere stoelen • Tafelkleed • Servies, theeservies, theepot • Keuken met fornuis • Pannen e.d. • Pop, poppenbed, evt. kinderstoel • Verkleedkleden voor een vader, moeder, zoon, dochter, oma, opa, ... • Telefoon • Evt. oude elektrische apparaten (stofzuiger, mixer, fohn,...) • Strijkplank, strijkijzer, wasmand, wasrek, wasknijpers,.... • Afwasborstel, handdoek, theedoek, vaatdoek, stofdoek..... • .....

Vooraf

De kinderen krijgen de gelegenheid om de nieuwe materialen en hun eigenschappen te ontdekken; voelen, zien, evt. Horen. Hierbij wordt tegemoet gekomen aan de manipulatieve fase van spel.

Introductie

De huishoek wordt 'geopend'. De leerkracht is de vader of moeder van het gezin. Hij/ zij is druk in huis en benoemt wat hij/zij allemaal doet (bv. was vouwen, stofzuigen, eten koken) . Dan belt hij/ zij met zijn/ haar dochter. Ze moet thuis komen, want het eten is klaar (één leerling uit de groep speelt mee). Dan roept hij/ zij de zoon (nog een leerling uit de groep speelt mee). Dan komt moeder of vader thuis. Alle leden van het gezin gaan aan tafel (evt. ook een pop => de baby van het gezin).

Spel van ca. 5-10 min. (modeling).

Uitbreiding en verdieping:

- Er komt een familielid op bezoek (en er wordt thee gedronken).
- Bellen met een familielid.
- Er wordt een baby geboren en er komt (kraam-)visite.
- De kinderen komen uit school en eten thuis een stukje fruit met hun vader/ moeder.
- Samen thee drinken.
- Samen eten (ontbijt, lunch of avond eten) en ook tafel dekken, afruimen, afwassen....
- Eén van de bewoners is jarig en er wordt feest gevierd.
- Eén van de bewoners is ziek en de dokter komt langs.
- De leerkracht speelt regelmatig mee. Voordoen, herhalen (ook aangeboden woorden) en spel uitbreiden.
- Aan de kinderen in de huishoek wordt gevraagd om tijdens de evaluatie een stukje te spelen/ voor te doen.
- Er kan een timetimer in de huishoek gezet worden (bv. op 5 minuten), zodat ieder kind alle rollen kan spelen.

Kaarten uit *Speel je Wijs*

- Huis (kaart 16, blz. 69)
- Familie (kaart 10, blz. 65)
- Baby (kaart 2, blz. 61)
- Bad (kaart 3, blz. 61)
- Brood (kaart 7, blz. 64)
- Dokter (kaart 9, blz. 65)
- Feest - verjaardag (kaart 11, blz. 66)
- Inschenken (kaart 17, blz. 70)
- Koelkast (kaart 20, blz. 72)
- Logeren (kaart 24, blz. 74)
- Was (kaart 46, blz. 87)
- Keuken (kaart 71, blz. 103)
- Tafel dekken (kaart 90, blz. 114)
- Rimpel (kaart 134, blz. 139)

Filmpjes

- Wiebelbillenboogie www.wepboek.nl
- Op bezoek, met Flip de beer, bij lekker puh (schooltv)

Filmpjes Dirk Scheele

- De boterhammenboogie
- De zingende fluitketel
- De kraan
- Draai, draai
- Tring tring
- Spetter spetter spat
- De sleutelbos
- Ik ben een trappenloper
- De pannenkoekenparty
- Smek smak
- Alle smaakt geluid

Wonen

Thema	Praten met Pim	Mondelinge taalvaardigheid
Wonen	wonen	Gesprekjes voeren: <ul style="list-style-type: none"> • Beurt nemen • Bijdragen aan samenhang

Hoek	Benodigheden
Verteltafel => poppenhuis	<ul style="list-style-type: none"> • Poppenhuis (of zelfgebouwd huis) • Meubilair voor poppenhuis • (vinger-)popjes • .....

Vooraf

De kinderen krijgen de gelegenheid om de nieuwe materialen en hun eigenschappen te ontdekken; voelen, zien, evt. Horen. Hierbij wordt tegemoet gekomen aan de manipulatieve fase van spel.

Introductie

De poppenhuishoek wordt 'geopend'. De leerkracht speelt één van de rollen (popjes). Hij/ zij heet alle kinderen welkom in zijn/ haar huis en geeft een rondleiding. Hij/ zij laat alle kamers in het huis zien en benoemt wat erin staat en wat je hier kunt doen. Spel van ca. 5-10 min. (modeling).

Uitbreiding en verdieping

- Drama-oefening uit 'Speel je wijs'; huis (kaart 16, blz. 69).
- Er wordt een baby geboren en er komt (kraam-)visite.
- De leerkracht speelt regelmatig mee. Voordoen, herhalen (ook aangeboden woorden) en spel uitbreiden.
- Aan de kinderen in de poppenhuishoek wordt gevraagd om tijdens de evaluatie een stukje te spelen.
- Er kan een timetimer in de poppenhuishoek gezet worden (bv. op 5 minuten), zodat ieder kind alle rollen (vingerpopjes) kan spelen.

Kaarten uit *Speel je Wijs*

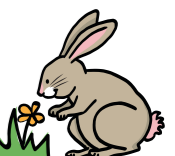
- Huis (kaart 16, blz. 69)
- Familie (kaart 10, blz. 65)
- Baby (kaart 2, blz. 61)
- Bad (kaart 3, blz. 61)
- Inschenken (kaart 17, blz. 70)
- Koelkast (kaart 20, blz. 72)
- Keuken (kaart 71, blz. 103)
- Tafel dekken (kaart 90, blz. 114)
- Wastafel (kaart 95, blz. 117)

Filmpjes

- Wiebelbillenboogie www.wepboek.nl

Filmpjes Dirk Scheele

- De kraan
- Draai, draai
- Tring tring
- Spetter spetter spat
- De sleutelbos
- Ik ben een trappenloper

4. Liedteksten

Zingen met Pim!

Geschreven door: Tessa Kortebach

Dit ben ik

Arm hand en vingers die horen bij elkaar
Bovenop mijn hoofd daar zit mijn haar
Been, voet en tenen die horen bij elkaar
Bovenop mijn hoofd daar zit mijn haar

Dit is mijn lichaam, zie ik ben zo blij
Kijk maar goed naar mij.....

Mond, lip en tanden die horen bij elkaar
Bovenop mijn hoofd daar zit mijn haar
Oog, neus en oren die horen bij elkaar
Bovenop mijn hoofd daar zit mijn haar

Dit is mijn lichaam, zie ik ben zo blij
Kijk maar goed naar mij.....

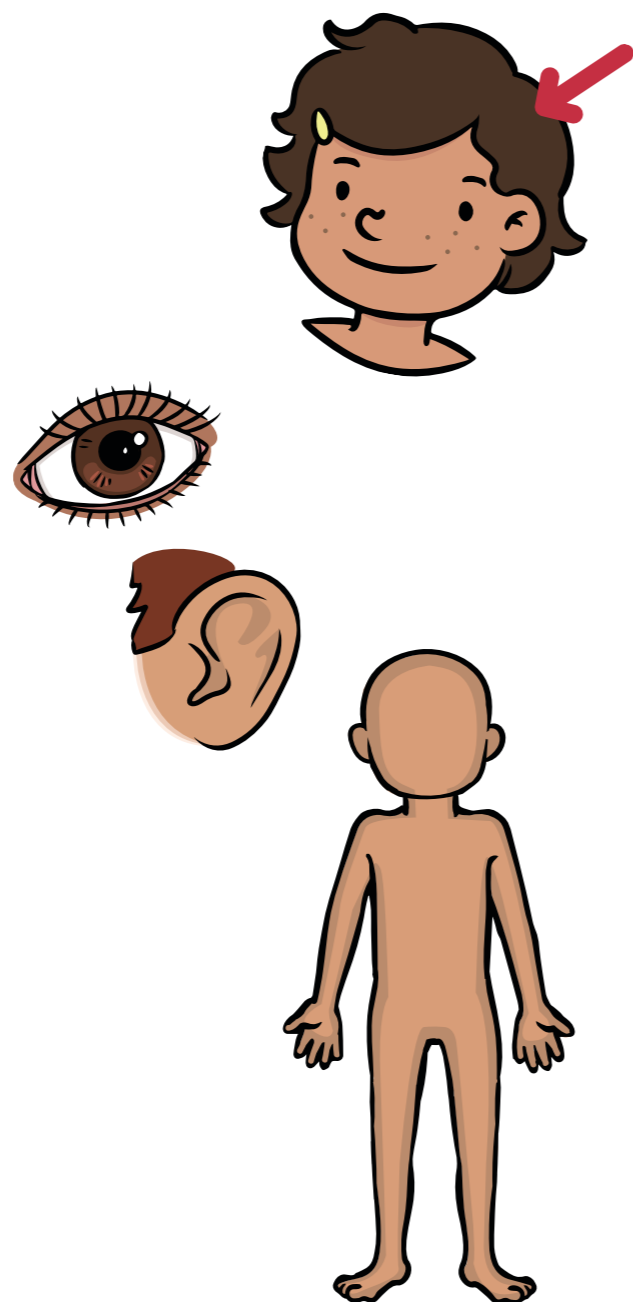
Borst, buik en billen die horen bij elkaar
Billen aan de achterkant en schudden maar
Borst, buik en billen die horen bij elkaar
Billen aan de achterkant en schudden maar

Dit is mijn lichaam, zie ik ben zo blij
Kijk maar goed naar mij

Dit is mijn lichaam, zie ik ben zo blij
Kijk maar goed naar mij

Dit is mijn lichaam, zie ik ben zo blij
Kijk maar goed naar mij

Arm, hand en vingers die horen bij elkaar,
Bovenop mijn hoofd daar zit mijn haar.
Handen naast je hoofd en zwaaien maar,
Zwaaien maar naar papa en mama daar!

Mijn opa (familie)

Mijn opa is grappig mijn opa is lief
Aardig en groot en een hartendief
Familie hoort samen, hoort bij elkaar
Maar wij wonen hier en opa woont daar

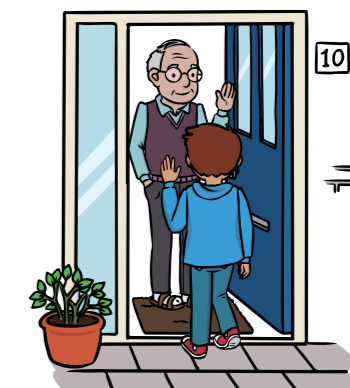
Familie, familie hoort bij mij, familie familie dat maakt me blij

We gaan op visite bij opa thuis
Het is heel gezellig bij hem in huis
We drinken daar thee en opa leest
Het lezen van opa is altijd een feest

Familie, familie hoort bij mij, familie familie dat maakt me blij

Ineens is het tijd, we moeten weer gaan
De die gaat open, 'k zie opa daar staan
Hij geeft mij een kus en aait op mijn hoofd
Opa Tot snel .....dat heb je beloofd....

Familie, familie hoort bij mij, familie familie dat maakt me blij

De psz/ groep/ kdv

Een tafel een stoel een kast en een Deur
De vloer het plafond in een andere kleur

Mijn groep is gezellig en juf kijkt heel blij
Ik ben altijd vrolijk met die vriendjes van mij

Delen en wachten luister naar elkaar
Lopen en praten zo werken we daar

Mijn groep is gezellig en juf kijkt heel blij
Ik ben altijd vrolijk met die vriendjes van mij

De blokken de speelhoek de auto's de trein
De kralen, de puzzel wat is het hier fijn

Mijn groep is gezellig en juf kijkt heel blij
Ik ben altijd vrolijk met die vriendjes van mij

Buiten spelen.

Speel je mee, speel je mee
Samen spelen met elkaar
Samen binnen, samen buiten
Om de beurt en spelen maar

Puzzel, blokken boek of klei
Wat zullen we gaan doen
Knippen, kleuren tekenen of
Bouwen met vriend Koen
Lezen in de leesboek
Met juf of met elkaar
Verven met een kwastje
Of knippen met een schaar

Speel je mee, speel je mee
Samen spelen met elkaar
Samen binnen, samen buiten
Om de beurt en spelen maar

Zandbak schommel waterbaan
Wat zullen we gaan doen
Scheppen, steppen, fietsen
Of bouwen met vriend Koen.
Dansen met z'n allen
Draaien in het rond
Klappen in je handen
Of vallen op de grond

Speel je mee, speel je mee
Samen spelen met elkaar
Samen binnen, samen buiten
Om de beurt en spelen maar

Speel je mee, speel je mee
Samen spelen met elkaar
Samen binnen, samen buiten
Om de beurt en spelen maar

5. Ontwikkelingsmaterialen uit de ROLF

		Thema's A. Dit ben ik. B. Mijn familie C. De speelzaal/het kinderdagverblijf D. (buiten) spelen	
1	522.019	Aankleedpuzzel jongen	A
2	522.020	Aankleedpuzzel meisje	A
3	522.011	Groeipuzzel baby-oma	B
4	522.015	Groeipuzzel baby-opa	B
5	522.056	Puzzelserie meisje-jongen- meisje	A
6	522.057	Puzzelserie meisje-jongen-jongen	A
7	522.676	Babypuzzels, slapen	B
9	522.677	Babypuzzels, in bad	B
10	522.678	Babypuzzels, voeden	B
11	522.679	Babypuzzels, spelen	B, C
12	522.969	Handen en voeten inlegplank	A
13	147.036	Aankleedfiguren	A
14	522.590	Hygiëne puzzels handen wassen	A
15	522.592	Hygiëne puzzels aankleden	A
16	579.040	Zandvormen handen en voeten	A
17	106.129	Het groot motoriekspel	A
18	525.020	Poppenhuisfamilie	B
19	523.078	Emotiespel wereldkinderen	A
20	102.341	Europese familie	B
21	102.344	Zuid Amerikaanse familie	B
22	102.343	Aziatische familie	B
23	102.342	Afrikaanse familie	B
24	523.001	Rekenhanden	A
25	090.037	Lego duplo dolls familieset	B
26	522.806	gehoorkokers	A
27	525.044	5 zintuigenspel	A
28	522.288	Begrippenlotto's houdingen	A
29	523.188	Zoek de houdingen	A
		<i>Verder voor de thema's poppen, duplo en buitenspel materiaal</i>	

6. Haakpatroon Pim

Het haakpatroon is geschreven door Christel Krukkert, Amigurumi. Heb je vragen over dit patroon stuur dan een mailtje naar amigurumi@live.nl

Benodigheden

- SMC Catania of Scheepjes Catona:
  - ca 20 g bruin (kleurnummer 157)
  - ca 35 g donkerblauw (kleurnummer 164)
  - ca 70 g huidskleur (kleurnummer 257)
  - ca 40 g rood (kleurnummer 115)
  - ca 15 g roomwit (kleurnummer 105)
  - draadje zwart (kleurnummer 110)
- Fiberfill
- 2 veiligheidsoogjes transparant bruin 8 mm
- Haaknaald nr. 2,5 Stopnaald

Gebruikte afkortingen

- l = losse
- v = vaste
- hv = halve vaste st = stokje
- hst = half stokje dst = dubbelstokje

Werkwijze

Pim wordt spiraalsgewijs gehaakt, sluit de toer niet af met een halve vaste, maar haak gewoon door voor de volgende toer. Het is handig om het begin van de toer te merken met een steekmarkeerder of een gekleurd draadje.

In elke niet genoemde vaste moet 1 vaste worden gehaakt.

Lijf en hoofd

Haak 2 l met donkerblauw of begin met een magische ring.

1. 6 v in de 1e l of in de magische ring.
2. 4 v in de 1e , 2 v, 4 v in de volgende v, 2 v (= 12 v)
3. 1 v, 3 x (2 v in de volgende v), 3 v, 3 x (2 v in de volgende v), 2 v (= 18 v)
4. 1 v, 3 x (2 v in de volgende v, 1 v), 3 v, 3 x (2 v in de volgende v, 1 v), 2 v (= 24 v)
5. 2 v, 3 x (2 v in de volgende v, 2 v), 3 v, 3 x (2 v in de volgende v, 2 v), 1 v (= 30 v)
6. 2 v, 3 x (2 v in de volgende v, 3 v), 3 v, 3 x (2 v in de volgende v, 3 v), 1 v (= 36 v)
7. 4 v, 3 x (2 v in de volgende v, 3 v), 6 v, 3 x (2 v in de volgende v, 3 v), 2 v (= 42 v)
8. 5 v, 3 x (2 v in de volgende v, 4 v), 6 v, 3 x (2 v in de volgende v, 4 v), 1 v (= 48 v)
9. 7 v, 3 x (2 v in de volgende v, 4 v), 9 v, 3 x (2 v in de volgende v, 4 v), 2 v (= 54 v)
10. 8 v, 3 x (2 v in de volgende v, 5 v), 9 v, 3 x (2 v in de volgende v, 5 v), 1 v (= 60 v)
11. 60 v
12. 10 v, 3 x (2 v in de volgende v, 5 v), 12 v, 3 x (2 v in de volgende v, 5 v), 2 v (= 66 v) 13 t/m 23. 66 v

Ga verder met huidskleur.

24 t/m 27. 66 v

28. 14 v, 3 x (2 v samenmaken, 5 v), 12 v, 2 x (2 v samenmaken, 5 v), 2 v samenmaken, 3 v (= 60 v)

29 t/m 40. 60 v

41. 17 v, 3 x (2 v in de volgende v, 5 v), 12 v, 2 x (2 v in de volgende v, 5 v), 2 v in de volgende v (= 66 v)

42 t/m 46. 66 v

47. 19 v, 3 x (2 v samenmaken, 4 v), 15 v, 2 x (2 v samenmaken, 4 v), 2 v samenmaken (= 60 v)

In de volgende 3 toeren gebruik je steeds een 1 v teveel (dus 1 v van de volgende toer), het begin van de toer schuift dus steeds een vaste naar voren.

48. 19 v, 3 x (2 v samenmaken, 3 v), 15 v, 2 x (2 v samenmaken, 3 v), 2 v samenmaken (= 54 v)

49. 18 v, 3 x (2 v samenmaken, 2 v), 15 v, 2 x (2 v samenmaken, 2 v), 2 v samenmaken (= 48 v)

50. 17 v, 3 x (2 v samenmaken, 1 v), 15 v, 2 x (2 v samenmaken, 1 v), 2 v samenmaken (= 42 v)

51. Haak elke 6e en 7e v samen (= 36 v)

52. 6 x (2 v, 2 v samenmaken, 2 v) (= 30 v)

53. Haak elke 4e en 5e v samen (= 24 v) 54 t/m 57. 24 v

Vul het lijf op.

58. 2 v in elke 4e v (= 30 v)

59. 6 x (2 v, 2 v in de volgende v, 2 v) (= 36 v)

60. 2 v in elke 6e v (= 42 v)

61. 6 x (3 v, 2 v in de volgende v, 3 v) (= 48 v)

62. 2 v in elke 8e v (= 54 v)

63. 6 x (4 v, 2 v in de volgende v, 4 v) (= 60 v)

64. 60 v

65. 2 v in elke 10e v (= 66 v)

66. 66 v

67. 6 x (5 v, 2 v in de volgende v, 5 v) (= 72 v) 68 t/m 76. 72 v

77. 6 x (5 v, 2 v samenmaken, 5 v) (= 66 v) 78 t/m 82. 66 v

Bevestig de veiligheidsoogjes tussen toer 75 en toer 76 met een tussenruimte van 17 v (tussen de 50e en de 51e v en tussen de 67e en 68e v).

83. Haak elke 10 en 11e v samen (= 60 v)

84. 60 v

85. 6 x (4 v, 2 v samenmaken, 4 v) (= 54 v)

86. 54 v

87. Haak elke 8e en 9e v samen (= 48 v)

88. 6 x (3 v, 2 v samenmaken, 3 v) (= 42 v)

89. Haak elke 6e en 7e v samen (= 36 v)

90. 6 x (2 v, 2 v samenmaken, 2 v) (= 30 v)

91. Haak elke 4e en 5e v samen (= 24 v)

92. 6 x (1 v, 2 v samenmaken, 1 v) (= 18 v) Vul het hoofd op.

93. Haak elke 2e en 3e v samen (= 12 v)

94. 6 x (2 v samenmaken) (= 6 v)

Hecht af. Haal de draad door de overige 6 steken en trek aan. Werk de draad weg.

Haar

Haak 2 l met bruin of begin met een magische ring.

1. 6 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 6 v)

2. 2 v in elke v (= 12 v)

3. 2 v in elke 2e v (= 18 v)

4. 6 x (1 v, 2 v in de volgende v, 1 v) (= 24 v)

5. 2 v in elke 4e v (= 30 v)

6. 6 x (2 v, 2 v in de volgende v, 2 v) (= 36 v)

7. 2 v in elke 6e v (= 42 v)

8. 6 x (3 v, 2 v in de volgende v, 3 v) (= 48 v)

9. 2 v in elke 8e v (= 54 v)

10. 6 x (4 v, 2 v in de volgende v, 4 v) (= 60 v)

11. 60 v

12. 2 v in elke 10e v (= 66 v)

13. 66 v

14. 6 x (5 v, 2 v in de volgende v, 5 v) (= 72 v)

15 t/m 23. 72 v

24. 1 v, 1 hst, 2 st in de volgende v, 1 hst, 2 v, 2 x (1 hst, 1 st, 2 dst in de volgende v, 1 st, 1 hst, 2 v), 1 hst, 2 st in de volgende v, 1 hst, 14 v, 1 hst, 2 st in de volgende v, 3 l, 1 v in de volgende v, 1 v, 1 hst, 1 st, 2 st in de volgende v, 3 l, 1 v in de volgende v, 1 v, 1 hst, 2 x (1 st, 2 st in de volgende v), 2 x (1 dst, 2 dst in de volgende v), 4 l, 1 v in de volgende v, 1 hst, 1 st, 2 dst in de volgende v, 4 l, 1 v in de volgende v, 11 v, 1 hv.

Hecht af, laat een lange draad hangen voor het vastnaaien.

Naai het haar op het hoofd vast. Zorg ervoor dat de lokken aan de voorkant los blijven.

Oren

Haak 2 l met huidskleur of begin met een magische ring.

- 6 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 6 v)
- 2 v in elke v (= 12 v)
- 2 v in elke 2e v (= 18 v)
- en 5. 18 v
- Vouw het haakwerk dubbel en haak de steken samen met 8 v.
Hecht af.

Haak nog een oor. Naai de oren aan de zijkant van het hoofd vast tussen toer 68 en toer 75, tegen het haar aan.

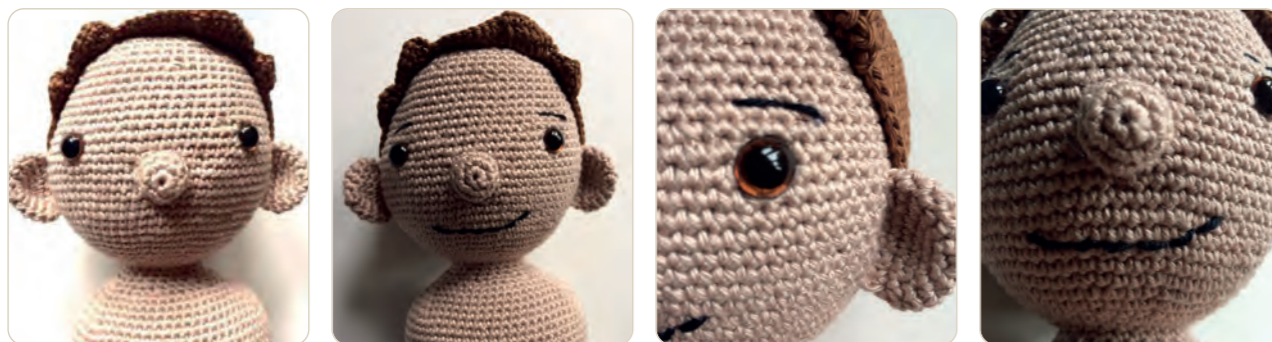

Neus

Haak 2 l met huidskleur of begin met een magische ring.

- 6 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 6 v)
- 2 v in elke v (= 12 v) 3. 12 v

Eindig met een hv in de 1e v en hecht af. Vul het neusje op en naai het middenvoor op het gezicht vast tussen toer 70 en toer 74.

Borduur met zwart de mond en de wenkbrauwen op het gezicht.

Arm

Begin met de duim en vingers.

Duim

Haak 2 l met huidskleur of begin met een magische ring.

- 7 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 7 v)
  - en 3. 7 v
- Hecht af.

Pink

Haak 2 l met huidskleur of begin met een magische ring.

- 5 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 5 v)
  - t/m 4. 5 v
- Hecht af.

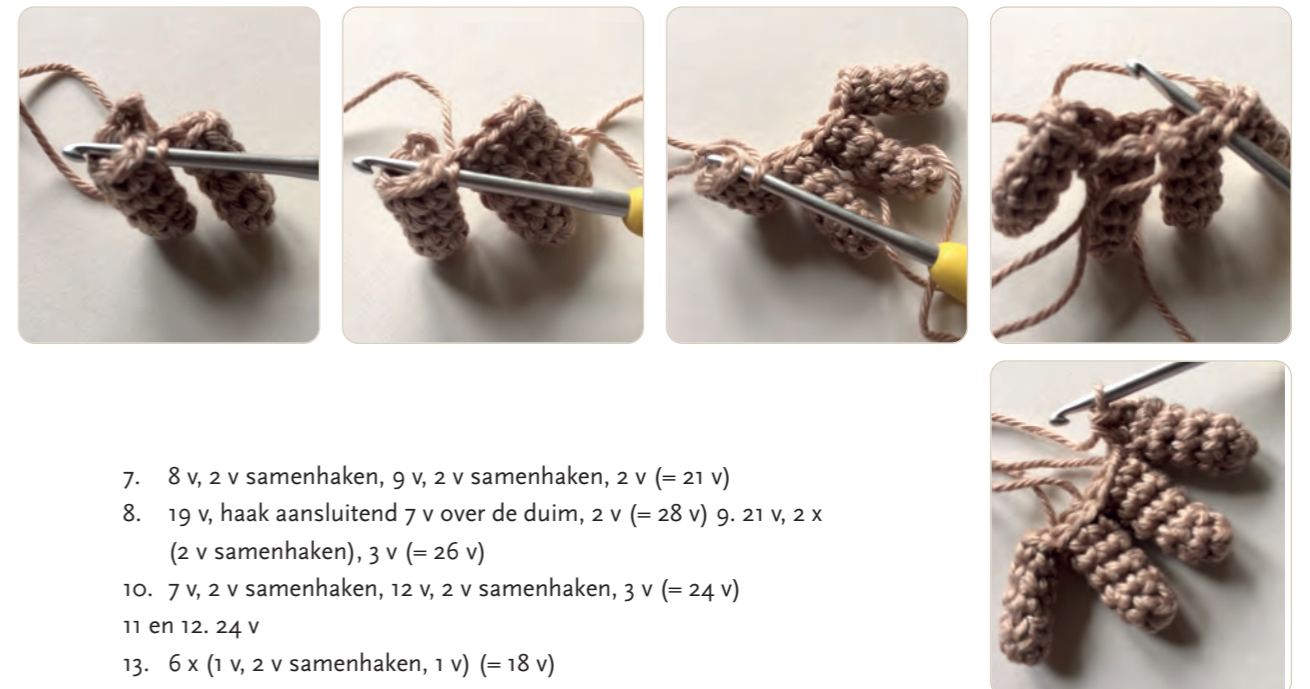
Vinger

Haak 2 l met huidskleur of begin met een magische ring.

- 6 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 6 v)
  - t/m 5. 6 v
- Hecht af.

Haak nog 2 vingers, maar hecht bij de laatste vinger niet af.

- Haak alle vingers aan elkaar als volgt: Haak 3 v over de eerste vinger, aansluitend 3 v over de tweede vinger, 5 v over de pink, 3 v over de tweede vinger, 3 v over eerste vinger, 6 v over de laatste vinger (= 23 v)

- 8 v, 2 v samenmaken, 9 v, 2 v samenmaken, 2 v (= 21 v)
- 19 v, haak aansluitend 7 v over de duim, 2 v (= 28 v) 9. 21 v, 2 x (2 v samenmaken), 3 v (= 26 v)
- 7 v, 2 v samenmaken, 12 v, 2 v samenmaken, 3 v (= 24 v)
- en 12. 24 v
- 6 x (1 v, 2 v samenmaken, 1 v) (= 18 v)
- en 15. 18 v
- Haak elke 5e en 6e v (= 15 v) 17 en 18. 15 v

Vul het handje op.

19. 2 v in elke 5e v (= 18 v)
20. t/m 40. 18 v

Vul tijdens het haken de onderarm lichtjes op.
Laat het bovenste gedeelte van de arm ongevuld.

41. 5 v, vouw het haakwerk dubbel en haak de steken samen met 8 v.

Hecht af.

Haak nog een arm en naai de armen aan de zijkant van het lijf vast ter hoogte van toer 49.

Voet

Begin onderaan bij de schoenzool. Haak met roomwit een ketting van 11 l.

1. 9 v, 3 v in de laatste v, ga verder aan de andere kant van de lossenketting;
9 v, 3 v in de laatste v (= 24 v)
2. 10 v, 3 x (2 v in de volgende v),
10 v, 2 v in de volgende v (= 28 v)
3. 2 x (2 v in de volgende v), 10 v,
3 x (2 v in de volgende v), 12 v,
2 v in de volgende v (= 34 v)
4. 2 x (2 v in de volgende v), 12 v,
3 x (2 v in de volgende v, 1 v), 12 v,
2 v in de volgende v, 1 v (= 40 v)
5. 2 x (2 v in de volgende v, 1 v), 13 v,
3 x (2 v in de volgende v, 2 v), 12 v, 2 v in de volgende v, 1 v (= 46 v)
6. 1 v, 2 v in de volgende v, 2 v, 2 v in de volgende v, maak de toer niet verder af.
Vanaf nu is dit het begin van de toer.
7. 48 v, maar haak alleen in de achterste lussen.
8. 48 v

Ga verder met rood.

9. 14 v, 3 x (2 v samenmaken, 2 v), 22 v (= 45 v)
10. 13 v, 3 x (2 v samenmaken, 2 v), 20 v (= 42 v)
11. 12 v, 3 x (2 v samenmaken, 1 v), 21 v (= 39 v)
12. 12 v, 3 x (2 v samenmaken), 21 v (= 36 v)
13. 10 v, 4 x (2 v samenmaken), 11 v, 2 v samenmaken,
2 v, 2 v samenmaken, 1 v (= 30 v)
14. 8 v, 4 x (2 v samenmaken), 14 v (= 26 v)
15. 6 v, 4 x (2 v samenmaken), 12 v (= 22 v)
16. 6 v, 2 x (2 v samenmaken), 12 v (= 20 v) 17 en 18. 20 v
19. 20 v, maar haak alleen in de voorste lussen.
Eindig met 1 hv in de 1e v en hecht af.

Vul het schoentje op.

Hecht de huidskleur draad aan in de 1e overgebleven lus van toer 19.

20. Haak 20 v langs de lussen.
21. t/m 23. 20 v
24. 2 v in elke 2e v (= 30 v) Hecht af.

Broekspijp

Haak met donkerblauw een ketting van 30 l en haak deze met een hv tot een ring.

- 1 t/m 6. 30 v
7. Schuif de broekspijp over het beentje en haak de v samen met de v van het beentje (= 30 v)
- 8 t/m 22. 30 v
23. 6 v, laat de rest van de steken onbewerkt
24. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 17 v,
2 v samenmaken (= 19 v)
25. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 15 v,
2 v samenmaken (= 17 v)
26. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 13 v,
2 v samenmaken (= 15 v)
27. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 11 v,
2 v samenmaken (= 13 v)
28. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 9 v,
2 v samenmaken (= 11 v)
29. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 7 v, 2 v samenmaken (= 9 v)
30. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 5 v, 2 v samenmaken (= 7 v)
31. 1 l, werk keren, 2 v samenmaken, 3 v, 2 v samenmaken (= 5 v)

Hecht af.

Haak nog een voet en broekspijp, maar haak toer 23 als volgt:
23. 21 v, laat de rest van de steken onbewerkt.

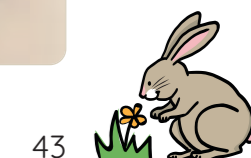

Voorkant schoen

De voorkant van de schoen wordt in heen- en weergaande toeren gehaakt. Haak na elke toer een l en keer om.

Haak 13 l met roomwit.

1. 12 v
2. 1 v, 2 v samenmaken, 2 v, 2 v samenmaken, 2 v,
2 v samenmaken, 1 v (= 9 v)
3. 9 v
4. 3 x (1 v, 2 v samenmaken) (= 6 v)
5. 3 x (2 v samenmaken) (= 3 v)

6. Haak aansluitend een rij v langs het hele lapje als volgt;
 4 v langs de zijkant naar beneden, 3 v op de hoek, 10 v langs de onderkant, 3 v op de hoek,
 4 v langs de zijkant omhoog, 3 v langs de bovenkant (= 27 v)
 Eindig met een hv in de 1e v en hecht af.

Haak nog een voorkant. Naai de voorkantjes bovenop de schoen vast.

Embleem

Haak 2 l met roomwit of begin met een magische ring.

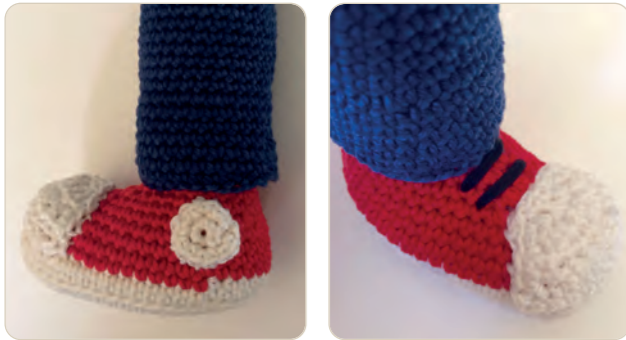
- 6 v in de 1e l of in de magische ring, 1 hv in de 1e v (= 6 v)
- 2 v in elke v (= 12 v)

Eindig met een hv in de 1e v en hecht af.

Haak nog een embleem. Naai de emblemen aan de buitenkant van de schoentjes vast.

Borduur met zwart de veters op de schoenen. Vul de beentjes op en naai ze aan het lijf vast.

Naai de benen aan het lijf vast.

Shirtje

Het shirtje wordt aan één stuk gehaakt, begin aan de onderkant van het voorpand. Haak met rood een ketting van 36 l.

- 1 st in de 4e l, 32 st (= 33 st)
- t/m 9. 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 31 st,
 1 st in de 3e losse (= 33 st) Hecht af.
- Haak 4 l met rood, aansluitend 33 st in de st van toer 9,
 1 st in de 3e l, 6 l
- 1 st in de 4e l, 2 st in de l, 34 st in de st van de vorige toer,
 4 st in de l (= 41 st) 12 t/m 14. 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st,
 39 st, 1 st in de 3e l (= 41 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 15 st,
 laat de rest van de st onbewerkt (= 16 st)
- 3 l, werk keren, 1 st overslaan, 3 st samenhaken,
 12 st, 1 st in de 3e l (= 14 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 11 st,
 2 st samenhaken (= 13 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 1e st, 12 st, 1 st in de 3e l (= 14 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 12 st, 2 st in de 3e l (= 15 st)
- 6 l, werk keren, 1 st in 4e l, 2 st in l, 15 st, 1 st in 3e l (= 19 st)
- t/m 23. 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 17 st, 1 st in de 3e l (= 19 st) Hecht af.

Hecht de rode draad weer aan in het 9e st links naast het eerste deel.

- 3 l, 15 st, 1 st in de 3e l (= 16 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 12 st,
 3 st samenhaken (= 14 st)
- 3 l, werk keren, 1 st overslaan, 2 st samenhaken,
 11 st, 1 st in de 3e l (= 13 st)
- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 11 st, 2 st in de 3e l (= 14 st)
- 8 l, 1 hv in de 2e l, 3 hv in de l, 2 st in het 1e st, 13 st,
 1 st in de 3e l (= 16 st)

- 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 14 st, 4 st in de hv (= 19 st)
- t/m 32. 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 17 st,
 1 st in de 3e l (= 19 st) Hecht af.

Hecht de rode draad weer aan in het 5e st vanaf de zijkant.

33. 3 l, 14 st, 2 st in de 3e l,
2 st in het 1e st aan de andere kant, 15 st (= 33 st)

34 t/m 42. 3 l, werk keren, 1 st in het 2e st, 31 st, 1 st in de 3e l (= 33 st)

Haak aansluitend een rij v langs het hele shirtje als volgt:

17 v langs de zijkant omhoog, 3 v langs de onderkant van de mouw,
3 v op de hoek, 24 v langs de mouw, 3 v op de hoek, 3 v langs de onderkant van de mouw,
17 v langs de zijkant, 3 v op de hoek, 31 v langs de onderkant, 3 v op de hoek,
herhaal vanaf het begin nog één keer. Eindig met een hv in de 1e v en hecht af.

Hecht de rode draad bovenaan het split aan de achterkant.

Haak 10 v langs het spilt naar beneden,
10 v langs de andere kant van het split omhoog,
3 v op de hoek, 35 v langs de hals, 3 v op de hoek.

Haak voor het lusje 6 l,

1 v in de 2e v.

Eindig met een hv in de volgende v en hecht af.

Letter P

Haak 23 l met roomwit.

1 t/m 3. 22 v

Hecht af.

4. Hecht de draad aan in de 11e v, haak 15 l, 1 hv in de 9e v vanaf de naald.

5. 1 hv in de volgende v, werk keren, haak verder in de lossen;

5 v, 1 hst, 3 x (2 hst in de volgende l), 1 hst, 5 v, 1 hv in de volgende v op de basis.

6. 1 hv in de volgende v op de basis, werk keren, 1e hv overslaan, 5 v, 2 x (2 v in de volgende v),

4 hst, 2 x (2 v in de volgende v), 5 v, 1 hv in de laatste v op de basis.

Hecht af.

Naai de P op de voorkant van het shirtje vast.

Naai de zij- en mouwnaden van het shirtje dicht en werk de draden weg. Naai het knoopje achterop het shirtje.

7. Achtergrondinformatie Nederlands als Tweede Taal

(Bron: Sardes, Taallijn aanvulling NT2, 2008)

Je kunt een woord op twee manieren kennen.

1. Je (her)kent een woord, maar kunt dat woord nog niet zelf gebruiken.
2. Je kent het woord en je gebruikt het ook zelf.

Het eerste wordt passieve woordkennis genoemd, het tweede actieve woordkennis. Meestal leren we een woord eerst passief en daarna actief. Dat betekent dus dat we een woord eerder begrijpen dan dat we het zelf kunnen gebruiken. Zo is het ook bij jonge kinderen: ze kunnen *de stoel* best aanwijzen als daarom wordt gevraagd, maar ze kunnen de stoel nog niet zelf zo benoemen. NT2-beginners moeten uiteindelijk zoveel mogelijk woorden actief kunnen gebruiken. Sterker nog: om te voorkomen dat een peuter in groep 3 met een taalachterstand begint, moeten we streven naar een actieve woordkennis van 3000 Nederlandse woorden.

Stadia ontwikkeling NT2

Net zoals de verwerving van de eerste taal volgens bepaalde fasen verloopt, kent ook de ontwikkeling van een tweede taal verschillende stadia.

Stadium 1

Stadium 1 staat ook bekend als de 'wenperiode' of de 'stille periode'. Het kind spreekt nog geen Nederlands, maar begrijpt misschien wel een paar veelvoorkomende woorden, bijvoorbeeld sommige voorwerpen in de speelzaal/klas. Kinderen in dit stadium zijn meestal pas in Nederland of hebben nog weinig contact met deze taal gehad. Deze groep wordt soms 'onaanspreekbaar' genoemd of wordt aangeduid met de term 'absolute beginners'. In stadium 1 is het niet goed om kinderen tot spreken te forceren.

Stadium 2

Het kind kan al meer dingen in zijn omgeving benoemen, zoals mensen, dieren, dingen en activiteiten. Ook maakt het kind al korte zinnestelsels die bestaan uit twee of drie woorden. Meestal zetten zij in deze zinnestelsels het hele werkwoord aan het eind van de zin, dus 'ik huis lopen'. Verder gebruikt het kind nog nauwelijks lidwoorden, voorzetsels, persoonlijke voornaamwoorden, werkwoordvervoegingen of meervoudsvormen.

Bijvoorbeeld: *Man komen. Meisje bal. Man banaan weggoeien. Meisje vallen. Bal weg.*

Stadium 3

In dit stadium kan het kind langere zinnestelsels maken van vijf à zes woorden.

Ook gebruikt het af en toe lidwoorden, voorzetsels, vervoegingen en dergelijke. Dit gaat nog gepaard met fouten. Dit geldt ook voor de woordvolgorde.

Bijvoorbeeld: *Ik ziek. Ga naar ziekenhuis. Dokter geven pillen. De pillen is goed voor mij. Maar ik maandag nog naar ziekenhuis gaan.*

Stadium 4

Het kind maakt langere zinnen, maar dit gaat nog gepaard met fouten. Lidwoorden, voorzetsels en meervoudsvormen (vooral die eindigen op -en) komen steeds meer voor. Om moeilijke verleden-tijdsvormen te vermijden, kan een tweedetaalleerder vermij-dingsstrategieën gebruiken.

Het kind gebruikt dan een constructie met gaan + het hele werkwoord. Bijvoorbeeld: Het man gaat lopen. En dan het meisje loopt met het ballen. En dan hij gaat weggoeien bananending. Hij gaat vallen op banaan. Het ballon vliegt weg de lucht.

Stadium 5

Het kind kan met langere zinnen iets vertellen. De meervoudsvormen met een -s komen vaker voor en de regel voor de verleden tijd van zwakke werkwoorden (ren/rende) wordt ontdekt. De vervoeging van sterke werkwoorden (slaap/sliep) komt pas later.

Bijvoorbeeld: Een man loopt op straat. En dan ging-ie een banaan eten, om dikker te worden. En toen gooide-ie de schil op straat. En toen valde dat meisje toen ze op de banaan stapte. Het ballon vliegende weg de lucht in.

In schema ziet de beschreven ontwikkeling er als volgt uit. Hier is ook vermeld hoeveel woorden een kind in elk stadium ongeveer actief kent:

Stadium	Kenmerken
1	<ul style="list-style-type: none"> • Het kind begrijpt misschien een paar woorden Nederlands. • Actieve woordenschat: 0
2	<ul style="list-style-type: none"> • Het kind kan mensen, dieren, dingen en activiteiten benoemen. • Het kind maakt zinnen van ongeveer drie woorden, met fouten. • Actieve woordenschat: 1-1000
3	<ul style="list-style-type: none"> • Het kind kan zinnen tot zes woorden maken, met fouten in de woordvolgorde. • Het kind maakt iets meer gebruik van lidwoorden, voorzetsels, werkwoordvervoegingen, e.d., maar nog niet foutloos. • Actieve woordenschat: 1000-1500
4	<ul style="list-style-type: none"> • Het kind maakt langere zinnen, met fouten. • Woordvorming (enkelvoud/meervoud, werkwoordstijden) wordt gebruikt, maar met veel fouten. • Actieve woordenschat: 1500-2500
5	<ul style="list-style-type: none"> • Het kind kan lange zinnen maken en maakt hierin weinig fouten. • Woordvorming blijft moeilijk en gaat gepaard met veel fouten. • Actieve woordenschat: 2500-3500

8. Kwaliteitskaart Viertakt

WOORDENSCHAT

De 4-Takt

Praktische handvatten voor het taal- en rekenonderwijs zoals deze Kwaliteitskaart zijn te vinden op www.taalpilots.nl en www.rekenpilots.nl.

De rubriek 'implementatiekoffer' bevat alle informatie en handreikingen die in het kader van de Kwaliteitsagenda Primair Onderwijs worden ontwikkeld om het onderwijs in de basisvaardigheden te verbeteren.

ALGEMENE – De 4-Takt

Didactisch

De belangrijkste didactische basisregel voor het woorden leren is:

Het leren van een woord zal niet in één keer gebeuren.

We onderscheiden vier didactische stappen in het intentioneel woordenschatonderwijs: de viertakt.

Dit didactische model geeft de leerkracht houvast. De kapstokhaken¹ zijn:

1. voorbereiden
2. semantiseren
3. consolideren
4. controleren

Bij het voorbereiden gaat het om activeren van de voorkennis van de leerlingen en om het betrokken maken: leerlingen moeten aandacht krijgen voor het onderwerp en de nieuwe, te leren woorden.

Je opent bij de kinderen als het ware dat deel van het woordenschatnetwerk waarbij de aan te leren woorden kunnen worden aangehaakt. Direct daarna volgt het semantiseren: de betekenis van het woord of de woorden wordt verduidelijkt. Dit gebeurt niet los, maar in de context waarin het woord aan de orde is. De kinderen begrijpen vanaf dat moment de betekenis, maar ze moeten de woorden ook nog onthouden. Daarvoor is er het consolideren, het inoefenen van het woord. Het consolideren gaat door totdat alle kinderen de woorden hebben onthouden (dat wil zeggen: totdat de nieuwe woorden een plek hebben gekregen in het netwerk van de woordenschat). Om te weten of het woordleerproces geslaagd is, ga je natuurlijk controleren. Zo weet je of de kinderen passief dan wel actief het woord hebben onthouden.

Hierna zie je de vier stappen van de viertakt nogmaals omschreven, met bij elk van de stappen een kort praktijkvoorbeeld:

Stap	Praktijkvoorbeeld
Vorbewerken	De leerkracht van groep 2 haalt met een heel geheimzinnig gezicht een envelop uit haar tas.
Semantiseren	Kijk nou eens. Dit is een envelop. Een envelop is van papier (kijk maar) en een envelop is gemaakt om er brieven in te stoppen. Zou er in deze envelop ook een brief zitten? Ja hoor, er zit een brief in de envelop. (haalt de brief eruit) Nu ik de brief uit de envelop heb gehaald kunnen we lezen. (leest een korte brief voor) Nu stop ik de brief weer terug in deze envelop van papier.
Consolideren	Leerkracht vertelt een kort verhaaltje waarin 5 keer het woord envelop voorkomt. De kinderen hebben allemaal een envelop. Als ze het woord envelop horen steken ze deze zo snel mogelijk omhoog.
Controleren	Leerkracht schrijft een briefje en vraagt aan het taalzwakste kind: waar doen we de brief in? In deze tas, deze doos of in deze envelop? En later vraagt ze: waar zullen we de brief indoen?

In de praktijk behandelen we niet alleen losse woorden maar ook groepjes van woorden die bij elkaar horen. Bij het woord envelop zou je meteen adres en postzegel kunnen meenemen. Dit noemen we dan een woordcluster.

In het volgende voorbeeld zie je hoe een leerkracht een woordcluster 'door de viertakt haalt'.

Deze leerkracht van groep 5 behandelt de woorden 'artikel' en 'journalist' in één keer.

Stap	Praktijkvoorbeeld
Vorbewerken	De leerkracht van groep 5 komt de klas al lezend binnen met een uitgevouwen krant. Ze blijft lezen en roept pas na een tijdje: 'ik lees hier dat kinderboekenweek is'.
Semantiseren	Dat is een krantenartikel. Een artikel is een stukje tekst in de krant. Kijk, dit is het artikel (het is gemarkeerd) over de kinderboekenweek. Dit stukje tekst in de krant, dit artikel, is geschreven door een journalist. Een journalist schrijft voor de krant. De journalist schrijft over wat er allemaal in de wereld gebeurt. Deze journalist heeft een artikel geschreven over de kinderboekenweek. Hier staat de naam van de journalist. Er staan heel veel artikelen in de krant. Er gebeurt natuurlijk veel in de wereld om over te schrijven. Kijk maar, hier een artikel over prinses Maxima. En hier een artikel over voetbal en oh, wat zielig, hier een artikel over een auto-ongeluk. Ja, er staan veel stukjes in de krant. En al die krantenartikelen worden geschreven door journalisten. De journalisten werken voor de krant en schrijven over wat er allemaal gebeurt in de wereld. Bedenk eens samen welk krantenartikel je zou willen lezen.

Stap	Praktijkvoorbeeld
Consolideren	De leerlingen zoeken in duo's naar artikelen in de krant die ze interessant vinden. Wie wil later journalist worden? Waarover wil je dan schrijven? De leerlingen gaan op zoek naar artikelen en journalisten in tijdschriften. Ze moeten aangeven of het een artikel of reclame is. Leerlingen schrijven zelf een artikeltje voor de schoolkrant.
Controleren	Passief: Elk kind krijgt een stuk krant en markeert twee artikelen en onderstreept daarbij de naam van de journalist. Actief: de leerkracht vraagt: 'Hoe noem je een stukje tekst in de krant waarin je iets kunt lezen over de wereld? En hoe heet iemand die dat schrijft voor de krant?'

Door het woordenschatonderwijs in te bedden in het zaakvakonderwijs kan veel winst behaald worden. Woorden worden dan geselecteerd uit de tekst en vooraf behandeld, zodat leerlingen de inhoud van de tekst beter begrijpen. De voorbereiding valt dan samen met de introductie van de les, de semantisering met de uitleg van de nieuwe leerstof, de consolidering met bijvoorbeeld het lezen van een tekst en de controle met het beantwoorden van vragen naar aanleiding van de tekst.

Stap	Praktijkvoorbeeld
Vorbewerken	De leerkracht komt binnen met een zak aardappels. Deze aardappelen komen van boer Jan. Een speciale boer....!
Semantiseren	(Groot vel papier, leerkracht tekent 2 vierkanten) Boer Piet besluit op dit stuk land koeien te zetten. Dat heet veeteelt. (tekent schetsmatig een paar koeien en schapen of plakt plaatjes). Veeteelt wil zeggen dat je vee, bijv. koeien of schapen houdt. Bij veeteelt verdient de boer zijn geld met .....enz. Boerin Alida wil geen beesten, geen vee, op het veld laten lopen. Zij wil geen veeteelt maar doet aan akkerbouw. Bij akkerbouw zorg je dat er bijvoorbeeld graan of aardappels op het land gaan groeien. (tekent graan en mais of plakt plaatjes) Akkerbouw is dus.... Nu weten jullie vast op wat voor soort land boer Jan werkt. Heeft hij veeteelt of akkerbouw? Stel nu, je bent zelf boer. Waar kies je dan voor? Waarom?
Consolideren	Lezen van de tekst. De leerlingen vullen het schema verder in met extra begrippen uit de tekst die horen bij akkerbouw respectievelijk veeteelt.
Controleren	Leerkracht geeft een repetitie over de zaakvaktekst 'akkerbouw en veeteelt'.

Colofon

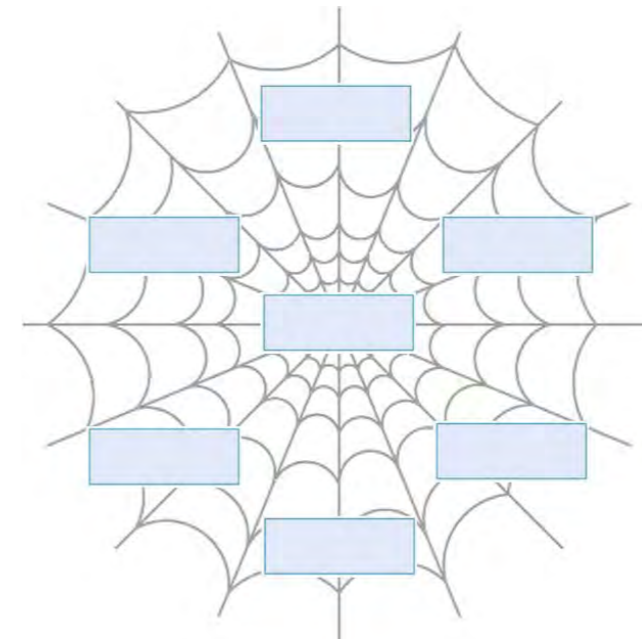
De Kwaliteitskaart Woordenschat De 4-Takt (november 2009) is samengesteld door Dirkje van der Nulft en Marianne Verhallen is een uitgave van Projectbureau Kwaliteit. Het Projectbureau Kwaliteit draagt zorg voor de uitvoering van de Kwaliteitsagenda PO Scholen voor morgen. Dit gebeurt onder verantwoordelijkheid van de PO Raad.

Postbus 85246 – 3508 AE Utrecht e-mail info@schoolaanzet.nl www.schoolaanzet.nl

9. Structuren voor het aanbieden van woordclusters

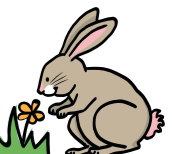
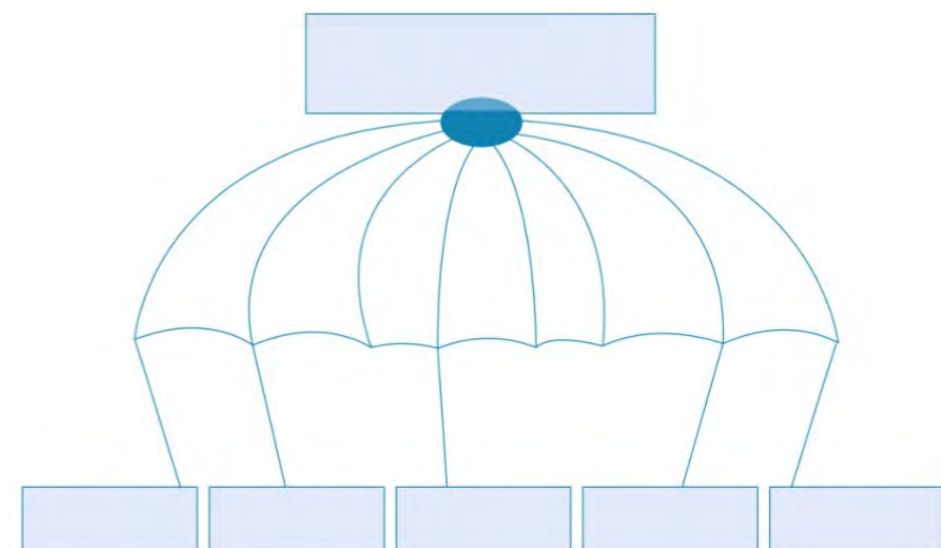
Woordspinn

Deze wordt gebruikt om een verzameling van woorden te maken. Dit kan een uitgangspunt zijn om van hierna woorden aan te bieden. De woordspinn is geen instructiemodel.

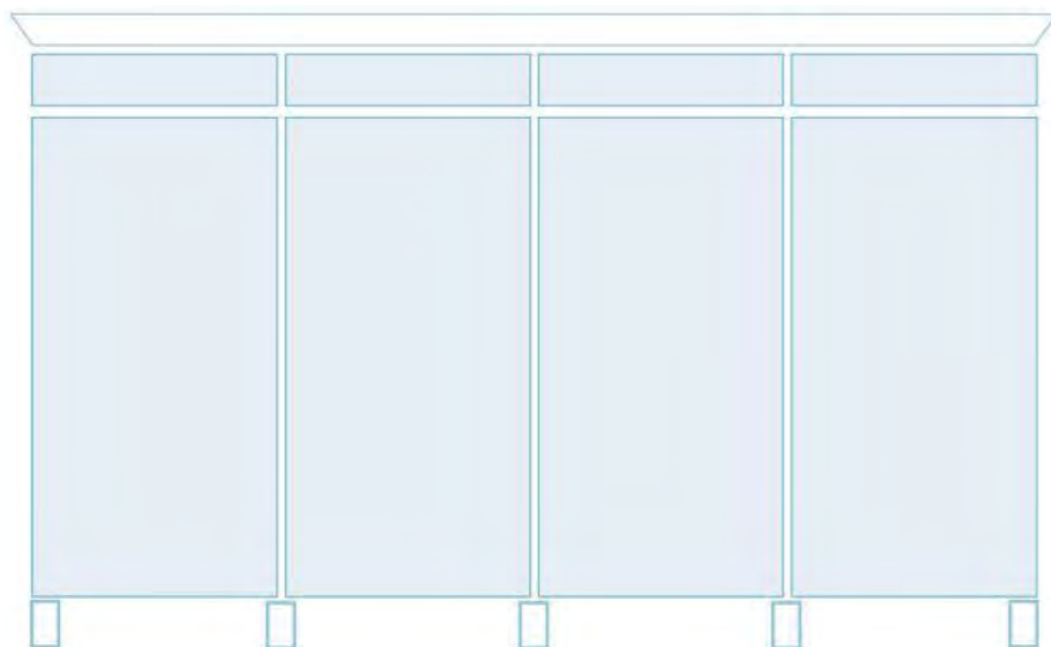
Paraplu

In het bovenste lege vlak komt een clusterwoord bijv. Herfstvruchten. In de vakjes onder de paraplu komen de verschillende herfstvruchten. Altijd met lidwoord en een plaatje. (het liefst ook met echt materiaal)

Kast

In de kast worden de tegenstellingen zichtbaar.

Trap

In de trapvorm worden de woorden in vergrotende (of omgekeerd in de verkleinde) trap geplaatst.
Bijv. briesje, wind, storm, orkaan.

